

DRUMURI...colectii...

Amintirile unui colectionar, drumurile vietii, drumuri fortate, drumuri de placere, drumuri noi, drumuri vechi...

De cind ma stiu am avut o inclinatie catre colectionare. De mic copil am colectionat timbre, poze, margele, carpe, carti, amintiri...

Iata una din colectiile mele: drumurile vietii mele...

Drumuri...Drumuri scurte, drumuri lungi, drumuri promitatoare, drumuri catre o viata noua, decisive, drumuri gresite, drumuri in care am lasat totul in urma de atitea ori... de atitea ori... si am luat totul de la inceput de atitea ori...de atitea ori...

Drumuri care m-au azvirlit cu traista la spinare in diverse colturi ale lumii, drumuri vesele, drumuri triste, dureroase, drumurile jidovului ratacitor, cum spunea tata...

Din negura uitarii citeva oaze de amintiri...

Galati...

Nu stii de ce, dar soarta a facut sa ma nasc la Galati – regatul romanesc – port la Dunare din parinti evrei ardeleni, boangheni, cum ni se mai spunea pe vremea aceea, dupa care mai tirziu am devenit jidani prigoniti, refugiati suspiciosi. Cind s-au nascut parintii mei, partea aceea de Ardeal – Satu-Mare si Baia-Mare – de unde erau ei originari, facea parte din Ungaria. Mama - Laura - n-a invatat bine romaneste nici pina la sfirsitul zilelor ei. Cind eu am aparut pe lume la noi in casa se vorbea numai ungureste. Abia cind am iesit “in lume” la gradinita, la joaca cu copiii din cartier, am invatat romineste.

Tata - Ludovic, in versiune maghiara Lajos - provenea dintr-o familie de evrei habotnici baimareni, fiul cel mai mare dintre cei patru frati si o sora; tot scolitul lui s-a rezumat la “cheider”¹), in timp ce doi dintre frati au facut academia comerciala la Paris. Banuesc ca tata – baimarean – simpatizant cu miscarea de stinga, a avut motive speciale sa-si schimbe domiciliul.

(Foto: Circa 1920, Baia Mare: Bunicii mei, tata, fratii lui, Jenó, Sanyi si sora Ella. Kalman lipseste din fotografie, el plecase deja in Belgia.)

Prizonier de razboi in Rusia, tata a fost influentat de bolsevismul rusesc, care bantua acolo. Revenit in tara, a devenit un pion neinsemnat naiv si de buna credinta intre ambitiile lui Bela Kuhn de instaurare a dictaturii proletariatului in Ungaria din 1919, incluzind Ardealul unguresc de pe vremea aceea, si care s-a terminat intr-un dezastru, si masinatiile rusilor si reincadrarea Ardealului in Romania Mare. Vremuri extrem de tulburi intre Ungaria si Romania, din care tata a iesit un invalid de razboi pe viata,

un glonte dum-dum spulberindu-i piciorul deasupra genunchiului.

O viata intreaga proteza a facut parte din personalitatea lui, piciorul sting amputat i-a dat nenumarate crize cumplit de dureroase, mama fiindu-i partasa devotata la suferintele lui, ingrijindu-l, oblojindu-l si indurind cu stoicism crizele lui. Banuesc ca infirmitatea lui l-a determinat sa devina croitor.

Tata avea citiva prieteni care-i impartaseau inclinatiile de stinga si speranta intr-o lume mai buna si care veneau des la noi si mama puna masa si-i trata cu mincaruri unguresti gustoase. Si poate ca acestia veneau mai mult de placerea de a minca bucatele gatite de mama, decit de a pune tara la cale cu

tata, cu care aveau discutii aprinse, serioase; discutii care nu trebuiau sa fie auzite de altii si cred ca de aceea uneori tata ma trimetea sa stau afara in fata casei si sa-l anunt daca venea cineva. Mama nu se amesteca in discutiile lor, statea tacuta la bucatarie si inregistra tot ce se intampla, isi vedea de treaba si mai croseta cite putin intre timp, mai cirpea ciorapi si cite altele. Tata era la curent cu tot ce se intimpla in lume, avea parerile lui despre toate, vorbea citeva limbi si avea carti serioase. Si pentru asta era privit cu multa admiratie.

Tata mai avea doi frati la Baia-Mare – Jeno cu Jolan, Sanyi cu Margit si sora Ella.

Dunarea...

Locuiam in cartierul Badalan, pe strada Pescarilor, aproape de malul Dunarii, Dunare nu prea albastra, care cind se infuria ajungea pina la treptele de la intrarea in atelierul lui tata. Odata, cind Dunarea era mare si umflata si ajunsa pina la intrarea in atelier, eu am cazut in apa. Toti s-au speriat; nu stiu de unde a aparut o vecina care se pricepea la descint, m-au cocolosit si dadacit, m-au infasurat intr-o patura si ca sa nu ma deochi au stins cu un fisiit intr-un pahar cu apa un jaratec aprins si au bolborosit un descint si gata, totul era in ordine.

Din cind in cind, vara, treceam Dunarea cu barca. Apele erau tare agitate si mama sedea crispata, incordata in fundul barcii, tinindu-se strins de marginile barcii de frica valurilor involburate care clatinau barca amenintator dintr-o parte intr'alta. De partea cealalta a Dunarii era padure si iarba verde

(foto)
si tata, care era un bun inotator, cu toata infirmitatea lui, infrunta vitejeste valurile mari ale Dunarii.

In iernile grele Dunarea era inghetata bocna si in unele nopti tremuram de frica lupilor care veneau din padurea de peste Dunare, treceau Dunarea si auzeam urlatul lor sinistru pe undeva pe-aproape.

De Boboteaza ne duceam sa cascam gura la evenimentul zilei, cind se taia o copca in gheata Dunarii si popa facea o slujba si arunca crucea in apa intunecoasa si misterioasa. Numai uitindu-ma la acel spectacol si tremuram de frig si de ingrijorare pentru soarta omului care se avinta in apa rece si bijbaia pe sub pojghita de gheata sa gaseasca crucea si s-o scoata la suprafata, dupa care, dardaind de frig, omul era infasurat intr-o patura calda si era rasplatit cu o binecuvintare.

Poate din cauza iernilor grele din Galati sau cine stie dece iarna faceam degeraturi la picioare. Degetele de la picioare mi se umflau ca niste carnaciori, erau rosii si imi dadeau mincarime. Si mama imi facea bai fierbinti la picioare.

Tata...

Tata era croitor, croitor modest, talentat si hainele ce ieseau de sub mina lui aveau o linie impecabila. Cineva ii sugerase tatii sa cumpere de pe vapor metraje de stofa de contrabanda pentru a confectiona costume de haine, ceea ce tata a refuzat categoric, desi afacerea i-ar fi adus un cistig bun.

Tata avea radio, citea in fiecare zi ziarul si era la current cu toate

evenimentele domestice si mondiale ale zilei. In atelier tata avea o tejpghea mare pe care calca hainele clientilor. Tata plimba fierul incins peste pinza uda si stoarsa asternuta pe partea de haina pe care o calca, scotind un sfiriit si nori de aburi. Mai am in nari mirosul de abur fierbinte care se inalta de sub fierul greu de calcat pe care mama il incingea in soba de gatit si-l aducea lui tata.

Eu aveam voie sa-mi pastrez in tejpghea jucarelele pe care le improvizam si confectionam din resturi de stoffe, din mosorele de ata si citesi-cele din atelier de care tata nu mai avea nevoie, colectiile de margele, de poze, de timbre, pe care le sortam in fel si chip, papusile de cirpa cu care ma jucam...

In atelier mai era masina de cusut Singer pe care erau urme de arsuri lasate de tigarile pe care le fuma tata si cenusa de tigari care se scutura pretutindeni pe unde trecea tata. Fumator avid, tata avea degetele ingalbenite de nicotina si tiu minte, cind ma lipeam de el, ma invaluia mirosul de tabac cu care ii erau impregnate hainele. In toata copilaria mea am facut deseori bronsite, cauza carora se atribue, se pare, fumului ce domnea in toata casa de la tigarile fumate de tata. In fiecare iarna tuseam din greu si se spunea ca am plamini slabi.

Intr-un colt al atelierului mai era o oglinda, in care, daca nu se priveau clientii si nu ma vedea nimeni, ma maimutaream eu cu palaria mamei, cu pantofii ei cu tocuri.

Mai era cu noi Oprea – ucenicul lui tata, baiat tinar, care iarna ma plimba cu saniuta si pe care tata il trimitea sa-i cumpere tigarile si ziarul. Foto: in curtea din Badalan – cu parintii mei, cu surorile mele Edit si Adela, cu Ilona si cu bunicu.

Mama...

Mama, satmareanca, femeie modesta, frumoasa. Mama a avut mereu vederea slaba si purta ochelari cumparati de pe piata. Bunicii, oameni nevoiasi, tare credinciosi, nu aveau bani s-o duca la un oculist.

Mama era tare vrednica, tineea gospodaria, gatea mincaruri unguresti si evreiesti – a mechaienish...si mult peste pe care pescarii ni-l aduceau viu si Dunarea era generoasa in directia asta – si tiu minte ca uneori bucatile de peste mai zvicneau vii in tigia incinsa. Crescuta intr-o familie de evrei habotnici care tineau kosher dupa legea dietetica judaica, casatorita cu un ateu, mama a abandonat restrictiile bucatariei evreesti, dar a continuat sa prepare cele mai gustoase mincaruri traditionale, facindu-si pacat cu introducerea carnilor de porc interzise. Astfel a marturisit ca odata a introdus un ciolan de porc afumat in faimosul cholent, care preparat intr-o oala de lut, se trimitea sigilat la cuptorul brutariei kosher din cartier unde peste noaptea de vineri devenea cea mai gustoasa mancare. Mama zicea

ca numai Dumnezeu stia de acest pacat al ei iar noi ne infruptam cu placere din mincarea ei.

Din cind in cind mama ne dadea sa bem un ou proaspat crud pe care il intepa la ambele capete cu un ac. Zicea ca ne dadea sa bem oul ca sa avem voce frumoasa ca tata, care avea o voce tare frumoasa si cunostea o gramada de arii din operetele unguresti si vieneze si romante unguresti. Si intr-adevar fetele domnului Schwartz aveau voce buna, cintau tare frumos, mai cu seama Edit, sora mea cea mai mare. Odata un trecator de pe strada a auzit-o pe Edit cintind Aria Clopoteilor din Lacme si a intrat la tata in atelier si i-a sugerat s-o dea pe Edit neaparat la educatie muzicala speciala sau macar s-o trimita sa cinte la biserica pentruca avea o voce tare frumoasa. Mama era tare afona, dar ii placea si ei sa asculte muzica, si mai cu seama sa-l asculte pe tata cum cinta, cind vocea lui rasuna in toata casa.

Mama ne imbraca frumos, ne cosea rochitele, ne croseta berete si isi croseta si siesi rochii frumoase si purta palarie si pantofi cu toc inalt.

Incotro, draga florareasa...

Mergeam la gradinita, unde contractasem un “amor” pentru un baetel frumusel cu numele de Felix, si ma jucam in curte cu copiii din vecini, si le organizam spectacole de teatru. Cortina o faceam dintr-un cearceaf prins cu cirliche de fringhia de rufe ce se intindea de-a-curmezisul curtii si faceam balet – “incotro draga florareasa ai pornit-o de cu zor..., am pornit spre frumoasa lunca sa culeg frumoase flori...tra-la-la...” si niste pasi creati din imaginatie din Coppelia, “la-la-la...la-la-la...” si incasam cite un leu de “spectacol”.

Imi mai aduc aminte de la gradinita de un joc ciudat, dar plin de veselie si placere. Un bulgare alb si apetisant de halvita era legat la capatul unei sfori suspendate in tavan si noi copiii stateam roata in jur, iar educatoarea ii facea vint invirtindu-l in jurul cercului. Copiii erau incurajati sa incerce sa prinda halvita din

zbor cu gura si sa muste din ea fara sa se ajute cu miinile. Se isca mare taraboi si fericit era cel ce reusea sa se aleaga cu o muscatura de halvita.

Ne fugaream tipind si chicotind si ne jucam de-a-v-ati-ascunselea intre stivele de cherestea de la depozitul de cherestea Foresta de alaturi de noi. Si Oprea si cu Zighi ma fugareau, caci voiau sa ma prinda ca sa vada cum este facuta o fetita...

Scoala primara de fapt am inceput-o la Galati, unde am facut o parte din clasa intia, dupa care ne-am mutat la Bucuresti. Din perioada aceea imi amintesc ca am invatat la scoala si niste cintece "patriotice":

Moartea ne vine dar nu ne pasa
Moartea-n razboaie e mult frumoasa
Moartea-n razboaie noi o dorim
Juram ! juram ! cu toti ca sa murim...

Mai am vagi amintiri cind cu ocazia unor sarbatori am vizitat un vapor mare in port. Prilej cu care mama ne-a imbracat frumos pe mine si pe

sora mea Adela cu rochita tiroleza cu bluza si sortulet de organdi, cu pantofi de lac, funda in par. Pe puntea vaporului cinta fanfara militara, razele de soare se reflectau inzecit in alaturile aurii ale trompetelor muzicantilor. Parintii mei erau imbracati si ei cu ce aveau mai bun. Copiii se fugareau si se imbrinceau veseli pe puntea vaporului chicotind intre picioarele oamenilor mari. Era o atmosfera festiva, vibranta de euforie, oamenii se plimbau pe punte, se salutau cu fete radioase ...(foto)

La cumparat pepeni...

Mai tirziu am locuit pe strada Brasoveni, o strada mai ingusta pe care incapeau cu greu tramvaiul si carutele in acelasi timp. Atelierul lui tata se afla exact unde se termina dealul si unde tramvaiul venea la deal huruind si vatmanul sunindu-si din rasputeri clopotul ca sa fereasca lumea din drum. Carutetele, care aduceau in timpul verii pepeni de vinzare la oras, erau nevoite sa opreasca putin mai incolo.

Tata o ocara mereu pe mama ca nu stie sa aleaga pepenii cei mai buni si de asta data mama l-a trimis pe el sa iasa in strada la caruta si sa aleaga un pepene cum ii place lui. Schiopatind, tata a trecut strada de partea carutei din mijlocul strazii de-alungul sinelor de tramvai si a inceput sa aleaga, sa ciocaneasca, sa miroase pepenii, cind deodata s-a auzit tramvaiul huruind la deal si vatmanul

sunind in disperare clopotul tramvaiului. Atunci calul s-a speriat, urnind caruta din loc si roata a trecut peste piciorul lui tata, imobilizandu-l, neputind astfel sa se fereasca de tramvaiul care suia dealul. Vatmanul s-a alarmat si a frinat brusc si a deschis usa tramvaiului chiar in dreptul lui tata, din care cauza el a cazut pe spate in usa deschisa, jupuindu-i toata spinarea. S-a iscat o mare tevatura, s-a adunat o gramada de lume, toti ne-am speriat, cineva l-a oblojit pe tata si l-a dus in casa si astfel si-a incheiat tata cariera de cumparat pepeni.

Si din motive nestiute de mine ne-am mutat la Bucuresti .

Bucuresti...

Si astfel croitorul schiop si-a luat calabalicul si familia si s-a instalat in 1936 la Bucuresti in cartierul Filantropia la Depozitul Sanitar. Familia noastra era alcatuita din trei fiice: Edit, fiica lui tata din prima casatorie, care a fost crescuta pina atunci mai mult la Baia-Mare la rudele mamei ei care a murit la nasterea lui Edit; Adela si cu mine, si cu mama. Din cind in cind statea la noi si Ilona, sora mamei si lucra si ea cu tata la croitorie.

Mai intai am locuit pe strada Cluj intr-o locuinta mica si intunecoasa inghesuita intre alte locuinte la fel de mici asezate in jurul unei curti mici in mijlocul careia se afla o cistea de apa.

Mai tirziu ne-am mutat pe strada Turda unde tata si-a deschis atelierul de croitorie cu firma la strada si unde mai aveam doua camere mici. Cistea de apa era in curte, closetul-latrina era in fundul curtii de unde auzeam uneori scrisnitul din dinti al dlui Marton, vecinul, un zugrav, care cind venea acasa de la munca beat turta (destul de des) se instala la closet si-l uita Dumnezeu pe latrina de lemn. Alaturi de noi, dl Marton cu sotia lui locuiau in doua camarute mititele. De partea cealalta a curtii locuia Toni, si el zugrav, care-si luase de nevasta o poloneza sosita de curind la Bucuresti cu un puhoi de refugianti din Polonia (incepusera niste ani tulburi in Europa rasariteana). Locuinta lui Toni avea perdele frumoase la feresti si nevasta lui se imbraca cu dichis si se farda si avea parul coafat. Linga ei, cu pravalia la strada, locuia dl. Constantinescu, mai avut decit noi, ceilalti . El tinea o bacanie. Tata zicea ca e un antisemit, dar ii placea sa faca politica cu el si-l intreba de unde poate fi el sigur ca stramosii lui nu se trag si ei din niste evrei convertiti la crestianism...

Din atelierul lui tata, cu firma la strada, usa dadea in camera de mijloc, domeniul mamei, care era bucatarie, sufragerie, camera de baie, unde mama ma imbaia intr-un lighean asezat pe un taburet; spalatorie, camera de oaspeti. Pentru bai mai serioase pentru tata, se aducea inauntru la nevoie o cada mare de tabla de zinc. In camera se mai afla si biblioteca lui tata tixita de carti, in care una din carti era Flammarion, carte care imi placea mie s-o rasfoiesc si de unde mi se nazarise mie ca atunci cind ma voi face mare am sa ma fac astronoama si unde eu si Adela ne faceam lectiile, intr-un cuvint toate la un loc; camera destul de mica in care se desfasurau toate activitatile importante ale familiei in afara de croitorie. Soba de gatit era in centrul atentiei, de unde veneau toate miresele imbietoare din bunatatile pe care talentul si iscusinta mamei le crea din te miri ce si in jurul careia ne invarteam adeseori in speranta de a ciupi o imbucatura gustoasa chiar inainte de

a se pune masa. Soba de gatit mai era si sursa de incalzire a locuintei si de incalzit a apei pentru imbaiat. In scopul asta mama, fiind taetorul de lemne al familiei, manuia cu indeminare toporul cu care crapa butucii in curte si parte din ei ii transforma in surcele si lemne de foc pentru soba de gatit.

Camera urmatoare era dormitorul, o incapere micuta in care abia incapau doua paturi inguste simple despartite printr-o noptiera. Spatiul dintre cele doua paturi era doar atat cit sa avem acces la pat. Tata si cu mama dormeau in patul de la fereastră. Eu dormeam la perete in pat cu Adela. Closetul fiind in fundul curtii, aveam o olita de noapte sub pat pentru nevoile urgente de noapte.

Aho...aho...copii si frati !...

Pe vremea aceea iarna la Bucuresti era iarna cu adevarat. Troienele de zapada cresteau inalte de paralizau circulatia. Fericirea copiilor care se dadeau cu saniuta, faceau om de zapada si se bateau cu bulgari de zapada. De craciun si de anul nou strazile rasunau de cintecele colindatorilor si de clopotei, copiii din cartier mergeau la colind cu steaua – “steaua sus rasare, ca o taina mare, steaua lumineaza si adeverea-a-za-a...” – si uneori ma alaturam si eu de grupul lor caci era mare voiosie si-mi placea sa cint cu ei. De anul nou alti colindatori mai mari mergeau cu plugusorul, buhaiul, calusarii. Strazile rasunau de glasuri vesele, de mugetul buhaiului si de zvonul zurgalailor: ”...ia mai manati, mai, hai-hai !..”

Strada...

Se pare ca ne aveam bine cu vecinii. De sarbatori faceam schimb de bunatati; ei ne tratau cu oua rosii, cu cozonaci, noi ii tratam cu pasca pe care tata o cumpara de la comunitatea evreasca dupa Pesach, cind era mai ieftina. Piinea neagra si tare gustoasa si cu o crusta crocanta o cumparam de la Herdan, care o aducea zilnic proaspata si calda intr-o dubita, raspindind pe strada o aroma imbietoare de brutarie. Restul de cumparaturi mama le facea mai cu seama de la oltenii cu cobilita care isi aduceau zarzavaturile si cite altele pe strada si care isi strigau marfa din mers: zarzavagiuuu ... !.. iaurgiuuu ...!.. gaz-gazaru-gaz... !!!...otet-otet... !!!...

In cacofonia strazii se mai auzea:”pui coada la topor, pui coada la topor...” si “tingiri spoiem, tingiri spoiem...” la care cite o gospodina iese cu tigaia in strada sa i-o cositoreasca tiganul. Omul venea insotit de o caruta cu coviltir in care-si adapostea satra si bunurile, se aseza la marginea trotuarului, isi scotea sculele si incepea treaba care raspindea miros de cositor topit si mai atragea cu aceasta ocazie si alte gospodine. La acest popas femeia tiganului cobora din caruta insotita de o droaie de puradei si, leganindu-si soldurile, pornea sa exploreze imprejurimea in cautare de musterii carora sa le ghiceasca viitorul din ghioc. Plozii se tineau agatati de fustele ei inflorate si infoiate in care-si mai stergeau din cind in cind mucii, care se scurgeau verzui din nasucurile lor. Copiii mai mari explorau si ei terenul in cautare de posibilitati de a mai sterpeii ceva.

Cind se apropia iarna incepeau sa treaca pe strada carute trase de cai cu lemne de foc si mama cu tata ieseau la strada si incepeau sa se tocmeasca pentru o

gramajoara de lemne pentru aprovizionarea de iarna. Si mai cumparau pentru iarna cartofi si morcovi si radacini de patrunjel pe care le pastrau ingropate in ladite cu nisip in beci, unde se tarau pe jos melcii fara casa, care lasau in urma lor niste dire argintii gretoase. Cind apareau melcii mama ii presara cu sare si atunci ei se tepeau in forma de mici baltoace lichide.

Gospodaria mamei...

Intr-o vreme au aparut in casa cantitati mari de oua si mama a inceput sa intinda foi subtiri si fine de aluat pe care le asternea pe pat pe un cearceaf ca sa se zvinte. Mama facea cei mai buni taetei si coltunasi din lume si incercarea de a suplimenta venitul in casa producind taetei se pare ca n-a dat rezultate din lipsa de talent comercial. Oricit de saraci eram insa se minca tare bine la noi. Pasarea, gisca erau frecvente la masa noastra, din care ne delectam cu jumarile crocante, ficatei, cu untura de gisca pe piinea prajita frecata cu usturoi in serile de iarna, cind tata mai frigea uneori deasupra jaratecului o bucata de costita de porc afumata infipta intr-un tarus de fier; taeteii mamei cu mac, cu nuci, gogosi si minciunele, coltunasi cu brinza si smintana si cite altele de neuitat din menuurile mamei numai gindul carora iti lasa gura apa; supa de carne cu galuste din care, pentru noi, copiii, mama ne dadea ousoarele nedezvoltate de la gaina, iar tata avea intaietate la oasele cu maduva, maduva pe care o pipera si o distribuia cu marinimie si la restul familiei. Dupa o buna traditie ungureasca tata isi adauga intotdeauna ardei iute in mincare, dupa care se rosea de placere, plescaia din limba si scotea fel de fel de sunete adecuate, suflind sa-si racoreasca limba de focul iutellii. Pasarile se cumparau la piata vii si mama iese pe strada la marginea trotuartului cu gaina si un cutit in mina in asteptarea vreunui oltean zarzavagiu care sa faca oficiul de taere a gainei .

Satu-Mare...

O singura data i-am vizitat pe bunicii din partea mamei la Satu-Mare. Erau saraci lipiti pamintului, locuiau in mahalaua tiganilor, unde erau scandaluri, incaerari frecvente cu cutite si uneori cu singele curgind girla. Bunicii erau foarte credinciosi, vineri bunica trimitea cholentul intr-o oala de lut cu git umplut de gisca la brutarie, aprindea lumanari si facea rugaciunea de rigoare, iar in Shabes un baiat din vecini, i se zicea un Shabes-goy, aducea de la cuptor cholentul fierbinte si aromat. Nimeni nu gatea ca bunica.

(In foto bunica inconjurata de trei fiice - surorile mamei mele, tata si alte rude)

Si odata am facut o boroboata – eram prea mica si nu ma

ducea mintea. Bunica m-a intrebat ce mi-ar face placere sa gateasca si eu i-am zis, salivind de pofta, ca mi-ar place niste sarmalute inecate in smantana, asa cum stiam de la mama mea. Bunica a facut ochii mari, iar sora mea Adela, mai desteapta, mi-a dat un ghiont exclamind: de unde ai mai auzit si tu una ca asta ?! (Lactate si carne impreuna sint total interzise la evreii religiosi).

Bunicul, si el croitor, era surdo-mut de la o meningita din copilarie. Masina de cusut era intr-un colt sub fereastra linga patul de dormit pe care sedea el si lucra. Si soba de gatit si patul erau si ele in aceeasi incapere, unica inapere in care locuiau bunicii mei.

Bunicul era mereu bine dispus si sugubat. Uneori simbata dimineata o stergea de acasa si se furisa la cinema, lucru total nepermis la un evreu religios.

Mama mai avea trei surori la Satu-Mare – oras la Somes, rau nabadaios, care in primaverile mai furtunoase se revarsa inundind toata regiunea. Vara lumea se ducea la iarba verde si la scaldat in Somes si paduricea de alaturi rasuna de muzica si veselie. Odata, una din matusile mele ma dus si pe mine la Somes, era o placere sa explorez natura cind, deodata, am tras o spaima mare si am luat-o la goana, cind am descoperit un cap cofat la radacina unui copac. La Satu-Mare traiau multi evrei religiosi si bine inteles ca unii dintre ei se duceau si ei sa se scalde in Somes. Femeile religioase purtau peruca si ceea ce ma speriasa pe mine era peruca cuiva care si-o lasase in iarba la radacina unui copac in timp ce se dusesa sa se scalde...

Citeva zile am stat si la matusa mea Hanely, cea mai frumoasa dintre surorile mamei. Locuinta lor era aproape de Somes. Seara cind veneam acasa cu Hanely si cu unchiul Feri de la vreo plimbare si cind aprindeam lumina, incepeam sa alerg prin casa si sa sar drept in pat ca sa nu strivesc gindacii. De la umezeala provenita de la vecinatatea Somesului podeaua era acoperita de niste libarci mari negre care, surprinse de lumina electrica fugeau care incotro sa se refugieze in ascunzisurile lor.

(Matusa mea Hanely cu unchiul Feri si verisoara mea Anca, cu un prieten al lor la Satu-Mare)

Mama mai avea si un frate la Seini.

In vara aceea am petrecut citeva zile si la ei, la Seini – la unchiul meu Sroly (Izidor), care era cofetar si matusa mea Shari care era croitoreasa. Locuiau cu chirie intr-un apartament micut in curtea primariei. Imi amintesc ca peretii dormitorului parca erau pictati de petele pronuntate de igrasie. Imi aduc aminte de mirosul proaspat si puternic raspindit dupa ploaie de ceapa grasa si verde care crestea abundent sub fereastra dormitorului.

Imi placea sa cutreer printre carutele cu fel de fel de produse pe care taranii din imprejurimi le aduceau in piata din fata primariei in zilele de tirg: cosuri si cosulete impletite, ulcele de lut, jucarele cioplite din lemn. Piata vuia de zvonul pasarilor, gistelilor, ratelor, de mugetul vitelor, de zvonul lumii care se tirguia cu taranii care-si vindeau marfa. Asa ceva nu vazusem niciodata la Bucuresti...

Si la Bucuresti tata ne-a dus de citeva ori, in zilele fierbinti de vara, la girla, la scaldat la Straulesti. Era drum lung, pina la capatul liniei de tramvai si de acolo cred ca mai luam un autobuz, dar se merita efortul. Plecarea la girla era un eveniment pentru care ne pregateam cu placere. Luam un cos cu diverse sanvisuri preparate dupa ideile lui tata, legume, fructe, brinzeturi, un pled pe care sedea mama in timp ce noi, copiii, zburdam, ne balaceam in girla. Iar tata incerca fara prea mare success sa inoate prin aglomeratia de copii care se aruncau si se zbunguiu in apa si era mare veselie. Mai sus de girla era o gradina restaurant de unde veneau miresme de pui la frigare cu mujdei de usturoi, de mititei si fumuri de la gratar. Si mergeam acasa istoviti, dar fericiti.

Scoala primara...

Scoala primara la care am mers pe Arhitect Mincu linga sosea, era tare frumoasa si curata, bancile erau noi, parchet galben lustruit iar doamna invatatoare scunda si indesata, cu fata plina de sbircituri si cu o voce haraita si groasa era tare antipatica; ne punea sa recitam tabla inmultirii in cor in timp ce ea iesea din clasa si lasa usa deschisa ca sa auda de la distanta: “doi ori unu doi, doi ori doi patru, doi ori trei sase...”. Avea obiceiul s-o trimita pe Vlad Ileana, o lungana care sedea in fundul clasei si care venise la noi repetenta de la o alta scoala, sa-i cumpere rahat si sa-i aduca un pahar cu apa. Rahatul il minca la catedra si cind musca din el imprastia un nor de zahar pudra care se aseza pe catedra si pe nasul ei. Asa mi-a ramas ea in minte.

Ma duceam la scoala imbracata in uniforma – un sort alb cu pliseuri calcat cu grija de mama, cu o funda albastra la git si guleras scrobit. Cartile si caetele din ghiozdan erau imbracate in hirtie albastra si aratau frumos.

Intr-o buna zi s-au anuntat la scoala niste oaspeti importanti, o delegatie de ofiteri germani. Cu ocazia asta m-au ales pe mine, fetita blonda, piele alba, ochi albastrii, paream tocmai tipul arian, preferat de oaspeti . M-au prezentat ofiterilor nemti care au intrat in clasa impunatori, m-au mingiiat pe obraji neavind habar ca s-au spurcat atingind fata fina a unei ovreicute...

Mai tirziu, cred ca in clasa a treia, s-a introdus in scoala in mod obligatoriu strajeria, uniforma de strajer fiind obligatorie, dar n-am avut-o niciodata complecta, cacii accesoriile – pajura, insigna, fluerul, bereta etc. erau prea scumpe pentru parintii mei, care si asa nu-si puteau permite sa-mi cumpere toate cartile de scoala si mi le complectam cu carti uzate si de ocazie si chiar donate.

Si la strajerie am invatat un cintec “educativ”:

Ce veseli sintem noi
Strajerii cei vioi
Cind mergem la razboi

Si gloria-i cu noi...
Victoria si gloria
Suna victoria pentru noi...

La capatul strazii era un liceu mare de baeti. Intr-o zi s-a lansat zvonul ca liceul va fi vizitat de Printul Mihai. Mare vilva in mahalaua noastra, totii copiii ne-am adunat si am dat fuga la liceu sa vedem minunea. Ne-am lipit fetele curioase de grilajul ce inconjura curtea liceului. Elevii erau asezati in curtea scolii in careu in asteptarea vizitei anuntate. Si iata-l ca a aparut baiatul-print. Era frumusel ca o cadra si cu totii ne-am delectat cu aparitia lui.

Discriminare...

Craciunul era asteptat cu nerabdare de toti copiii. Era prilej de bucurii, de serbari, de daruri. Pomul de craciun din clasa se impodobeau cu jucarele, cu pachetele de dulciuri imbracate in poleiala, cu podoabe si beteala sclipitoare de-ti lua ochii. Toti copiii primeau daruri care mai de care mai aratoase, bomboane, ciocolata, portocale, nuci si jucarii. Numai eu si cu Mimi, Heinrich Mimi, nu primeam decit cite o punguta mica de bomboane. Noi eram unicele evreice in clasa si ni se scurgeau ochii dupa bunatatile cu care erau incarcati ceilalti copii.

Una din colegele mele era o grecoaica – Kimbrekos, cu care ma imprietenisem. Tot ce aduceam amindoua gustare de acasa la scoala imparteam pe din doua intre noi. Parintii ei aveau undeva in Grecia oi si odata mi-a facut cadou un ghem de lina din care mi-am impletit un fular. Mai aveam la scoala o prietena – Panait Florentina. Era o fetita mereu trista, m-a invitat de mai multe ori la ea acasa. Mama ei purta doliu, cu o palarie cu val negru, avea o sora mai mare – domnisoara Mimi si locuiau intr-o casa intunecoasa. Intr-un colt al camerei palpaia o candela sub o icoana trista si ea.

Scoala noastra mai avea si o profesoara de muzica, de cor - doamna Marinescu, cu care am invatat multe cintece tare frumoase, corul nostru avind program la radio, si de colinde la teatrul national. Imi placea tare mult sa fac parte din cor. Dar odata, cind urma sa cintam la palatul regal, la repetitie, doamna Marinescu mi-a acoperit gura cu mina ei si m-a dat afara din cor spunind ca am cintat fals. Si de fapt stiam dece – numele meu era Schwartz si, fiind evreica, nu era cazul sa ma duca cu ceilalti copii sa cint si eu cu ei colinde la palatul regal.

Imi placeau la scoala si orele de lucru de mina. Astfel am invatat sa brodez ajur, o forma delicata the gaurele pe pinza fina, am brodat servete cu desene frumoase cu cruciulite, cu margine festonata, cu floricele, frunzulite, fete de perna cu fir colorat de lina.

Acasa ma jucam cu copiii din cartier, saream sotronul pe trotuarul din fata atelierului, bateam mingea, saream coarda, ne jucam de-a v-ati-aprinselea, de-a v-ati ascunselea, ne intreceam cu trotineta. La coltul strazii locuia o familie bogata de

tigani, cu trasura pe piata. Aveau si ei o fetita de seama mea si ne jucam si alergam impreuna, pina cind intr-o zi m-am pomenit cu ea ca ma fugareste si- mi trage un pumn in spate strigind: “Jidanii la Palestina !...” la care eu, ca sa nu ramin mai prejos, am fugit si eu dupa ea si am pocnit-o si eu in spate peste rochita ei frumoasa de organdi si am strigat ce m-a taiat si pe mine capul, ceva probabil cules de pe strada :” Tiganii la Adis-Abeba !...” Era deja ceva contagios in atmosfera si noi copiii nu puteam sa raminem mai prejos...

La cinema...

Era in cartier o gradina-cinema “Chic” si uneori seara ne cataram pe gardul din fundul gradinii si ne uitam pe furis la film. Alteori mama imi dadea doi lei si ma duceam duminica la matineu la “Orfeu” la un film cu Shirley Temple si ma uita dumnezeu acolo de nu mai plecam acasa, de mai luam si bataie din cauza ei. Iar cu tata, cui nu-i scapa niciun film sovietic (de propaganda) adus in ultima vreme pe ecrane, am vazut o seama de filme sovietice de neuitat: ”Baetii veseli”, “Cercul”, “Tiganii”. “Birobidjan”...si undeva mi s-a intiparit in minte ca ar putea sa existe undeva o tara cu o viata mai buna pentru noi ...

Uneori mama imi dadea doi lei si-mi dadea voie sa ma duc la sosea. In colt cu Arhitect Mincu era o ghereta unde imi cumparam un baton crocant al brutariei Grozavescu si o cana de lapte batut. Sau ma duceam la simigerie pe bulevard de unde puteam sa cumpar o bucata de dovleac copt si nimeni nu era ca mine.

Dna Stratulat...

Parintii mei nu aveau bani sa ma dea la liceu si in loc de liceu am facut clasa a 5-a complimentara la aceeasi scoala, si la care am avut doua profesoare: doamna Trandafir la sectia umanistica si doamna Stratulat la stiintifica. Mai aveam suplimentar ore de gospodarie si de lucru de mina. Eu am ales lucrul de mina, unde m-a atras si am invatat tesutul la razboi si unde am tesut o mica carpeta de care eram tare mindra. De atunci mi-a ramas sufletul la razboiul de tesut. Doamna Stratulat era o profesoara tare buna si imi placea tare mult, invatam bine la ea, eram cea mai buna din clasa ei.

Mergind catre scoala diminetile ma alaturam uneori de doamna Ionescu cu care aveam acelasi drum si care era invatatoare la o clasa primara la aceeasi scoala. Era foarte amabila sa stea de vorba cu un copil ca mine si ma simteam tare magulita. Si-mi povestea cum profesoarele se adunau in cancelarie in recreatie si-si povesteau diverse intimplari din activitatile lor. Si ce mi-a povestit odata mi-a ranit pentru totdeauna sufletul meu de copil. In conversatiile ei doamna Stratulat a vorbit elogios despre o eleva a ei care era cea mai buna din clasa ei si, la care ea a adaugat cu parere de rau: “ce pacat ca e evreica”. Aceasta eleva a ei la care se referea dinsa eram eu...Si atunci am inteles pentru totdeauna ce inseamna antisemitism.

Relatiile lui tata...

Intr-o buna zi am avut o vizita misterioasa, cind am fost trimisa afara din casa, vizita despre care am aflat mai tirziu ca era de la Siguranta. Se pare ca tata era tinut sub observatie, probabil pentru ca avea relatii cu familia lui Emil Bodnaras pe vremea aceea ilegalist 2). Mama lui Emil venise de undeva din Bucovina si a stat la noi citeva zile in timpul procesului lui si tata a fost chemat martor la acest proces. Unul din fratii lui Emil, Ervin, era fotograf si sora mea Edit a invatat meseria si a facut ucenicie la el.

Prietenul lui tata, Feigenbaum avea pe bulevardul Filantropia un depozit de benzina si taxi pe piata. Mergeam des acolo. El avea trei fetite – Erica, de o seama cu mine, Lili si Zizi cu care ne jucam intre masini, pe rampa unde totul mirosea a gaz si era impregnat de gaz, chiar si in casa la ei, ne ascundeam in garaj. Fiica lui cea mare – Clara, traia la Paris si era casatorita cu Frenkel, despre care auzisem ca era un trozkist. Cind veneau la Bucuresti in vizita la parinti, se purtau discutii aprinse intre cei mari la tonuri ridicate. Rifca, sotia lui Feigenbaum, era o femeie corpolenta, cu gusa pe trei rinduri, cu o fata rotunda incadrata de un par scurt cret, si purta niste cercei mari si rotunzi care se balanganeau cind vorbea, si avea niste inele voluminoase pe degetele ei scurte si pufoase. Ea statea la casa de bani si mai mult motaia. Si cind dl. Feigenbaum o surprindea motiind striga la ea ca s-o trezeasca: Rifcaaa !!!...Mai traia cu ei si mama lui Feigenbaum, bunica prietenelor mele, o batranica mica si sfrijita, adusa din spate care nu prea stia romaneste.

Declinul...

Croitoria lui tata incepuse sa mearga prost. Au inceput sa apara pe firma fel de fel de mizgaleli antisemite batjocoritoare, zvastica. Prietenii lui tata, Feigenbaum, Arpad, care era ungar, se vizitau frecvent si din discutiile lor aprinse am inceput sa aud tot mai des cuvinte ca legionarii, Germania, Uniunea Sovietica, antisemitism...Ceva de rau augur plutea in aer.

La un moment dat tata n-a mai fost in stare sa plateasca curentul electric si impozitul, ceea ce a adus receptorul care a pus sechestru pe hainele clientilor si ce a fost si mai rau, a taiat curentul electric.

Tata era foarte nefericit fara radio – taiat de evenimentele din lume, iar pentru ca sa poata lucra seara a aparut lampa de gaz. Si astfel se explica cum am devenit eu curierul necalificat care ii aduceam lui tata stiri limitate pe cit ma tinea capacitatea si intelegerea, sursa fiind radioul vecinului care rasuna in curte si tata imi cerea sa-i relatez stirile pe care le auzeam, stiri care il ingrijorau nespunsi semnificatia carora mie imi scapa.

Eram in curte in “postul” meu de ascultat stirile atunci cind emisiunea s-a intrerupt deodata brusca si o voce amenintatoare a anuntat scurt si raspicat: “Armand Calinescu 3) a fost asasinat !”. Mi-am dat seama ca asta era un eveniment insemnat, am dat fuga in casa ca sa-i comunic tatii stirea. Eram tare mindra de mine ca intuisem gravitatea informatiei si i-am pasat-o imediat lui tata. Se pare ca erau de asteptat vremuri grele pentru noi. Tata cu prietenii lui,

Feigenbaum si Arpad, au devenit din ce in ce mai ingrijorati, au inceput sa aibe consfatuiri indelungi .

La 28 iunie 1940 cele doua mari puteri – Uniunea Sovietica si Germania hitlerista s-au inteles intre ele si au decis sa schimbe infatisarea Europei si astfel sa schimbe destinul unor oameni, inclusiv si destinul nostru. Astfel Romania a fost ciuntita si Basarabia si Bucovina de nord au devenit peste noapte sovietice. Viata nu se promitea prea buna pentru noi evreii, antisemitismul devenea din ce in ce mai virulent, mai brutal, speranta era in tara de la rasarit, care-si deschisese portile pentru cei care aveau radacini in noile zone recent sovietizate.

Vadul Siretului...

Venise momentul deciziilor importante. Batrina mama a lui Feigenbaum era originara din Galicia, teritoriu devenit deasemenea sovietic si deci ea si familia ei aveau dreptul sa emigreze legal catre acest teritoriu. Hotarirea majora a fost luata sa se profite de deschiderea acestei porti catre emigrare.

Radacinile familiei noastre erau maghiare si noi nu am fi avut acces legal de intrare la sovietici, dar alaturandu-ne familiei lui Feigenbaum in mod ilegal si nu fara risc, zarurile au fost aruncate. Feigenbaum si-a lichidat casa, la fel si noi. S-au facut bagajele, tata a incredintat cheile atelierului prietenului sau Arpad pentru cazul in care emigrarea noastra n-ar fi reusit. Cu noi a venit si Ilona, sora mamei, care locuia si ea in vremea aceea la Bucuresti si care de aci incolo a impartasit soarta familiei noastre dupa ce am parasit Bucurestiul si a trait cu noi in toti anii de razboi.

Si iata-ne in tren spre Vadul Siretului, localitate la noua granita intre Romania si Uniunea Sovietica, calatorind catre o lume necunoscuta, pentru noi, copiii, o aventura neasteptata, intr-o atmosfera de optimism si sperante noi. Noi, copiii, eram intr-un compartiment separat, care rasuna de voiosie si de cintece strajeresti, patriotice invatate la scoala, ceea ce se pare ca ne-a salvat la un moment dat, dupa cum am aflat mai tirziu. In noapte, trenul a facut citeva opriri bruste, zgiltiind vagoanele ; niste indivizi au trecut prin fata compartimentului nostru, au privit inaintea si au mers mai departe. In noaptea aceea am aflat ca au fost cazuri cind evreii erau azvirliti pe geam afara din mersul trenului 4).

Cind am ajuns la Vadul Siretului, punct de granita la noua granita cu Uniunea Sovietica, am fost luati in primire de catre seful jandarmeriei, un plutonier major, reprezentant al autoritatii. Feigenbaum si cu tata au intrat la jandarmerie si au stat multa vreme inaintea, ducind negocieri intensive, incluzind mituirea majurului. Bunurile noastre care puteau servi ca motiv de confiscare au fost insirate pe iarba in curtea din fata jandarmeriei si astfel plutonierul major a avut o treaba mai usoara in selectia lucrurilor noastre cu titlu de a fi “confiscate” pentru a si le insusi.

O mica caravana in noapte...

Abia catre seara au reusit sa angajeze o caruta in care au fost incarcate bagajele noastre. Batrina mama a lui Feigenbaum a fost cocotata in virful bagajelor, copiii au fost asezati care pe unde au incapat printre bagaje si astfel mica noastra

caravana a pornit in noapte la drum escortata de un grup de graniceri. Noaptea devenise neagra, de abia se desluseau copacii printre care ducea drumul nostru. Linistea era profunda. Nu se auzea decit glasul carutasului care indemna caii si plescaitul pasilor nostrii si al granicerilor in noroiul adinc. Nu stiu de ce, probabil ca din cauza ca fusesem prea inghesuita in caruta, am mers si eu pe jos alaturi de cei mari si ma luptam cu noroiul din care imi smulgeam cu greu picioarele, incit pina la urma mi-am inecat o sanda. Intr-un moment dat caravana noastra a fost oprita si a rasunat o comanda ca latrata: “Incarcati arm’ !!!”urmata de niste clinchete metalice. Bunicuta din virful bagajelor a inteles situatia si a inceput sa implore cu glas pitigaiat si plingaret in romaneasca ei imposibila: “Nu ! Nu ! copii trebe...!” Tatii nostri au inceput sa se agite intre graniceri, sa vorbeasca cu ei in soapta si se pare ca, dupa negocieri indelungi cu ei si mituindu-i, au ajuns la o intelegere si au reusit sa-i convinga sa ne lase in pace.

Nu mult dupa aceea am ajuns la marginea paduricii unde bagajele noastre au fost descarcate in cimp deschis si caruta si granicerii au disparut. Ne-am asezat pe bagaje care incotro extenuati de emotiile si spaima prin care am trecut. Eram in tara nimanui. Atunci am vazut prima oara in viata cum poate un om sa doarma cu ochii deschisi. Era o priveliste ca de pe alta lume. Tata, cu ochii deschisi, adormise pe o boccea, rapus de emotii si ingrijorare. Cind s-a luminat de ziua am vazut ca eram intr-un lan de griu cit vedeai cu ochii, in jur nici tipenie de om. Si iata salvarea – un punct la orizont venind catre noi, crescind vazind cu ochii - era camionul care ne-a incarcat si dus intr-o lume noua, in lumea catre care nazuiam, cel putin pe vremea aceea.

O viata noua...

Am sosit la Cernauti in marea tara a socialismului victorios. Aici ne-am despartit de familia Feigenbaum despre soarta careia n-am mai aflat niciodata nimic dupa aceea.

Trebuie sa spun de la bun inceput ca acel an – anul 1940-1941 a fost pentru mine anul cel mai plin al copilariei mele, un an in care tot ce aveam mai bun ca copil a inflorit, a fost stimulat, dezvoltat.

Cernauti era un oras frumos, oras universitar, cu spatii verzi, cu cladiri frumoase. La inceput am locuit pe Sterngasse. Lumea vorbea mai mult nemteste de care habar n-aveam, multi copii erau grasuti, bine hraniti, dusi la plimbare de guvernantele nemtoaice, care se tineau de copii cu felia de piine unsa gros cu unt de un deget ca sa mai ia o imbucatura.

Desi nu stiam idish, totusi, fiind evreica, am hotarit sa ma inscriu la o scoala cu limba de predare idish. Profesorii erau tare binevoitori cu mine si ma ajutau, ba chiar profesorul de matematica imi traducea materia ca sa inteleg mai bine. Era un domn inalt, fumos, imbracat cu un costum elegant in dungi, purta ochelari cu rama de aur. Mi-am dat toata silinta sa invat bine, ba uneori invatam textele pe-din-afara chiar si fara sa inteleg prea bine despre ce era vorba. Am ajuns sa fiu cea mai buna din clasa, am devenit sefa detasamentului de pionieri si am activat din plin in tot felul de cercuri. Am facut parte din formatia de dans a scolii, m-am inscris la balet la Palatul Pionierilor, am fost membra a tinerilor miciurinishi pentruca am prins

gust pentru natura si gradinarit (Miciurin, - [15 octombrie 1855](#) - [7 iunie 1935](#) - a fost un botanist rus, practician al selectiei plantelor). Si cite altele... Am si meditat doi copii: o fetita cu pistrui cu parul roscat impletit in niste cozi groase si un baiat al carui nume il tiu minte pentruca era ciudat – Siflinger. Si avind un profesor de muzica tare bun, pe care n-am sa-l uit niciodata, dl. Peretz, care s-a ocupat special de educatia mea muzicala, am devenit solista scolii.

Noli, un prieten nou, care emigrase si el de undeva dintr-o parte a Bucovinei, m-a introdus la un club sportiv unde am facut prima oara in viata exercitii la aparate si mi-a placut tare mult.

Tata a avut si el satisfactiile lui. A fost angajat la o fabrica mare de confectii seful sectiei de croi, castiga bine. Si Ilona a fost angajata la aceeasi fabrica. Viata era buna pentru noi. De la o contesa germana, careia i s-a dat posibilitatea sa emigreze in Germania, am cumparat o mobila stil superba, bufet cu placa de marmora, scaune acoperite cu piele, cu picioare sculptate care au devenit, trei cite trei puse fata-n fata, cel mai bun pat al meu cu saltelele de lina cumparate tot de la contesa. Imi placeau inelele de bronz din botul capetelor de lei de la usile si sertarele bufetului nou achizitionat, picioarele sculptate ale mesei si scaunelor.

Cine a mai auzit de Lipetzka !?...

Intr-un moment dat s-a anuntat recrutarea de tineri voluntari de la 18 ani in sus pentru santierele de constructie a comunismului. Adela si cu Edit au hotarit ca asta era pentru ele. Adela n-avea decit 15 ani, dar a reusit sa pacaleasca

autoritatile si sa se dea mai mare, astfel surorile mele au plecat in necunoscut la Lipetzka – Voronej la un mare santier de constructie a unei importante uzine metalurgice. Edit a fost mai desteapta si s-a invirtit sa lucreze la bucatarie. Adela a fost pusa la munca grea de salahor, carind blocuri grele de piatra peste puterile ei si dupa scurt timp au inceput sa vina scrisori de la ea plingindu-se si cerindu-i lui tata sa intervina sa fie lasata acasa. Bietul tata a batut la multe usi de stabi pina ce a obtinut ca fetele lui sa fie lasate acasa. Edit avea 18 ani si se imprietenise

cu cineva acolo pe santier si nu a mai dorit sa vina acasa. Si astfel Adela si-a incheiat activitatea de construire a comunismului si a venit singura acasa.

Locuiam deja pe strada Transilvania, nu departe de aeroport si de fabrica de confectii unde lucra tata si Ilona.

Se apropia implinirea unui an de putere sovietica la Cernauti si orasul se pregatea intens de aniversare, de festivitati, de sarbatorire a realizarii in toate domeniile culturale, industriale. Aparatul de propaganda functiona din plin. In centrul orasului, dupa bunul obicei propagandistic sovietic, s-au instalat panouri cu fotografii ale fruntasilor, stahanovistilor; si scoala mea se pregatea de serbari, si mi s-a spus la scoala ca si poza mea va apare acolo pe unul din panouri ca eleva

fruntasa. In duminica aceea urma sa am activitate cu tinerii miciurinishi la gradina din afara orasului. Dar n-a fost sa fie...

A izbucnit **razboiul** !...

Am deschis ochii in patul meu din scaune acoperite cu piele. Era o zi de duminica scaldata in soare si inainte de a ma scula am vazut-o pe Adela cocotata pe pervazul ferestrelor lipind fisii de hirtie pe geamuri. Era duminica 22 iunie 1941 si aeroportul in vecinatatea caruia locuiam era bombardat si fisiile de hirtie urmau sa protejeze geamurile de suflul exploziilor de la bombardament.

Incepuse razboiul ! Nu s-a mai pus problema sa ma duc la gradinarit, nici sa ma duc in centru sa ma falesc cu poza de eleva fruntasa afisata. Din momentul acela lumea noastra a fost intoarsa pe dos. In citeva zile s-a dezlantuit haosul. Autoritatile sovietice, conducatorii de institutii si intreprinderi au inceput sa se evacueze, intrarea nemtilor parea iminenta. Lumea era disperata in fata dezastrului ce se apropia. Si de la Edit din Lipetzk nici o veste si nici mai tirziu nu vom mai afla nimic despre soarta ei. Razboiul ne-a despartit pentru totdeauna.

Trimisa de tata, Adela a alergat pe la diversele autoritati sa obtina permis de evacuare si pentru familia noastra. Cei cu titluri si cu relatii mai importante au reusit sa paraseasca orasul, dar se pare spre o moarte sigura. Norocul nostru a fost ca nu am reusit sa ne evacuem, caci toata regiunea noastra a cazut intr-o punga. Nemtii au patruns mult spre rasarit de regiunea noastra in Ucraina spre Kiev, si noi, cu toti ceilalti, am fi cazut intr-o punga in spatele frontului la nemti condamnati la un destin clar.

Ultimele dispozitii de lichidare a fabricii unde lucra tata au fost date inainte de retragere. Salariatii din fabrica au fost "platiti" cu haine, costume barbatesti si de dama pentru toti membrii familiei. Noroc ca asta s-a facut din timp, caci cum au aflat taranii din imprejurimi au dat buzna cu carutele si au pradat fabrica, la fel si fabrica de incaltaminte de alaturi si cite si cite altele. Carutele incarcate cu costume, cu paltoane, cu incaltaminte, cu fel de fel de marfa forfoteau de zor pe strada sa apuce sa incarce cit mai multa prada.

Tot in aceeasi zona era o fabrica de conserve de peste careia i s-a dat foc la retragere si vedeai peste tot lume carind lazi de conserve. Intr-un tirziu am aflat si noi, si eu cu Adela ne-am dus si noi sa incercam sa luam o lada, dar era peste puterile noastre. In cele din urma am gasit o lada sparta, pe jumatate golita si am tarit-o si noi cu greu acasa. Am ascuns conservele in burlanul de ploaie din curte si ne-au fost de mare ajutor in zilele grele ce au urmat.

Intrarea trupelor rominesti...a inceput persecutia...

Intr-un moment dat pe neasteptate linistea s-a asternut pe strada noastra, circulatia si forfota au disparut; strada a devenit pustie. Am inteles ca autoritatile sovietice nu mai exista si asteptam cu sufletul la gura sa vedem ce urmeaza. Nimeni nu se mai incumeta sa iasa in strada. De la vecinii din curte am aflat ca au intrat trupele rominesti in oras. In casa vecina cu care aveam gard comun si o portita s-a instalat un medic militar romin, care avea si un ciine. Asta era spre norocul nostru,

caci n-a mai calcat picior de soldat in curtea noastra si astfel eram ocrotiti pentru o vreme.

Si din acel moment a inceput sa functioneze faimoasa institutie “IPA” – idishe pliotkes agentur – “agentia” evreiasca de zvonuri prin care puteai sa afli vrute si nevrute despre tot ce se petrece in jur si ce urmeaza sa se mai intimple. Si dupa citeva zile am aflat ca dl Harnic, fratele vecinei noastre, un barbat inalt si voinic, a fost nevoit sa stea doua zile ascuns ghemuit intr-o lada din cauza ca soldatii era porniti sa vineze pe evreii care indrazneau sa iasa. Tot asa am aflat ca mult iubitul meu profesor de muzica Peretz a fost impuscat pe strada ca un ciine.

In citeva zile a aparut o ordonanta potrivit careia toti evreii erau obligati sa poarte pe piept steaua lui David galbena. Atunci tata s-a apucat sa confectioneze steaua pentru noi toti si pentru vecinii nostri cu care impartaseam aceeasi soarta. Vecinii, familia Menasche, aveau doi baeti mai mari decit mine, Iancu si cu Moise si care nu-mi dadeau pace si se tineau dupa mine ca sa puna mina pe mine.

Se parea ca pentru citava vreme lucrurile s-au mai linistit si atunci Adela si cu mine ne-am hotarit sa ne ducem in centrul orasului sa vedem cum mai stau lucrurile. Ne-am prins steaua galbena la piept, dar ne era jena sa iesim asa si ne-am pus cite o jacheta pe umeri intr-un fel ca sa acoperim steaua. Dar trucul nostru nu a reusit, ne-a prins un politist care si-a dat seama de incercarea noastra naiva si ne-a obligat sa scoatem jachetele ca sa dezvaluim in vazul tuturor steaua galbena.

Ghettoul...

Intre timp IPA isi continua neobosit activitatea si astfel a ajuns la urechile noastre vestea ca in curind toti evreii din Cernauti vor fi adunati gramada intr-un ghetto intr-o anumita zona a orasului, de unde vom pleca nu-stiu-unde. Si atunci care-cum s-au adunat sa se consfatuiasca cu neamurile, cu prietenii si au inceput niste pregatiri febrile fara sa se stie de ce, cit, unde, cum...

Tata, cu experienta lui din prizonierat, a cintarit de ce anume am putea sa avem nevoie in primul rind la drum lung si a inceput sa confectioneze din niste stergare solide taranesti cite o traista numita brodsack (sac de piine) in care ar urma sa punem lucruri de prima necesitate, precum si de-ale gurii; apoi cite o ranita – un rucksack incapator pentru fiecare. Acelasi lucru a facut si pentru vecinii cu care se anticipa ca vom fi impreuna in ghetto si poate chiar si mai apoi.

Se astepta cu ingrijorare si teama momentul decisiv. Adio leu de bronz, adio saltele de lina, de-acu incolo cine stie pe unde iti vei mai odihni capul...adio carti preferate. Adio scoala, cine mai are nevoie de carti... Si dilemele, ce sa luam, ce sa lasam, cum sa lasam, de ce sa lasam, ce e absolut indispensabil si nu ne vom putea lipsi in nici o conditie (ca si cum am fi putut sti dinainte ce si cum...), ce este essential...

Tata a impartit cu grija tot ce era mai important intre rucksacurile fiecaruia dintre noi pentru a se asigura sa mai avem ce ne va trebui in cazul ca se va pierde vreunul: ace de croitorie, mosoare de ata, foarfece, centimetru absolut necesare pentru un croitor pentru a-si practica meseria; hainele care puteau deveni moneda de schimb pentru supravietuire, fotografiile de familie, conservele etc.

Cred ca era septembrie cind ne-am pomenit citeva zile impreuna cu vecinii nostrii si cu inca alte citeva familii in podul unei cladiri in celalalt capat al orasului in apropierea garii unde era stabilit ghetoul.

Lumea era dezorientata si neputincioasa, nestiind la ce sa se astepte, familiile, prietenii se adunau sa se consfatuiasca, era o inghesuiala si harmalaie de nedescris. Dupa citava vreme am fost mutati cu alte familii in subsolul cladirii unde era umed si cam lipsa de aer. Intr-o dimineata am tras o spaima, m-am trezit cu o broscuta in palma. Toata lumea era nervoasa, agitata.

Incolonati...

Nu stiu cum au trecut zilele acelea amestecate una peste alta, fara noima pina cind au inceput sa se concretizeze. Ingramaditi intr-o cladire straina, ciocnindu-ne de oameni necunoscuti, ne-am lipit cu totii de ferestre privind nedumeriti cu ochii larg deschisi la multimea ce se scurgea pe strada la vale in directia garii ca un puhoi, umplind strada de la trotuar la trotuar. Oamenii, barbati, femei, batrini si copii, paseau in tacere incet, cu resemnare, carind toata povara pamintului pe spinare. Oamenii isi carau averea in valize, in boccele, tot ce le-a ramas din ce-au acumulat o viata intrega. Incotro se duceau? Aveam sa aflam si noi in citeva zile cind ne va veni si noua rindul sa ne incolonam. O ultima revizie a bagajelor...

In cele din urma bagajele noastre au fost finalizate si tata prevazator, a atasat la gura fiecarui rucsack cite o ulcica sau craticioara de aluminiu care erau foarte usoare si care tata socotea ca ne vor fi utile si practice intr-un viitor incert. Gata, e timpul! Parca plecam in excursie...

Mama, plinuta si greoaie, cu rucksacul la spinare?! Era ridicol! Tata cu baston, tarindu-si proteza, pleca in excursie cu rucksacul la spinare?! Ilona, Adela si cu mine aveam si noi fiecare cite un rucsack, cu totii purtam peste umar brodsackul confectionat de tata si acela plin cu cine stie ce si daca se mai putea duceam cite ceva si in mina. Taram si o plapuma dupa noi, pe care tata o legase strins si o duceam in speranta ca ne vom inveli cu ea cindva cind vom avea ocazia (?!)...Eu nu m-am indurat sa-mi parasesc carpetica pe care o creasem la scoala si in bagaje nu mai era loc de ea. Si atunci mi-am legat-o cu un cordon pe spate sub palton. Si uite-asa ne duceam ca melcul "toata averea" la spinare.

A sosit momentul ! Ne-am incadrat si noi docili in coloana, miscindu-ne cu greu in paltoane sub povara bagajelor noastre. Directia, am aflat doar ca era catre gara.

Gara, trenul...

Am ajuns la gara care era intesata de lume om linga om. Parea ca trenul nostru nu era inca in gara, era doar un marfar lung cu usile inchise in care se transportau vitele la taere. Nu, asta nu putea sa fie trenul nostru. Trenul de persoane pentru noi inca nu sosise.

O ! Ba da !!! Asta urma sa fie trenul nostru. Poftiti in vagoane ! S-au deschis usile ca niste porti catre necunoscut si ne-am imbulzit cu totii inaintea in vagonul

intunecos care cum am putut si care mirosea a vita si paie putrede. Nici nu stiu cum au reusit tata si cu mama sa urce in vagon. Ce a fost mai departe nici nu mai stiu. Peste memoria mea s-a asternut intunericul, lipsa de aer, mirosurile grele, amestecul de voci. Era un vis urit in noapte. Nu stiu cit de lunga a fost calatoria, destinatia oricum n-o stiam, bine ca macar eram impreuna cu ai mei...

Ataki...

Am sosit undeva, trenul a stat, aha ! zice lumea ca se cheama Ataki. S-a deschis poarta vagonului si ne-am urnit cu greu, anchilozati dupa atita calatorie in pozitie incomoda, dar nici nu am apucat sa ne destindem oasele caci ni s-a facut imediat o primire speciala de catre bravii ostasi romini care ne-au intimpinat cu bitele. Nu vedeai altceva decit o multime de ciomege agitate in aer si coborite cu furie pe spinarile si peste bieteles noastre capete, manindu-ne ca pe vite, ca sa miscam mai repede. Am vazut cum au pocnit-o pe mama pe spate, pe cap, cum l-au pocnit pe tata de s-a clatinat gata-gata sa cada, ne-am primit si noi si Ilona portilele virtos. Am pastrat multa vreme vasele de aluminiu pe care tata le legase prevazator la gura rucksacurilor noastre si care se deformatasera si preluasera, spre norocul nostru, tot socul violentei pocniturelor primite in spate.

Minati de soldati coloana s-a urnit soviind si am pornit la drum. Am inceput sa privim in jur. Era o localitate devastata de inundatii, de ploii, drumul era acoperit de un noroi alunecos. De o parte si de alta a drumului am vazut case cu tencuiala scorojita, oarbe, fara ferestre, fara usi, se pare ca pe aici trecuse inaintea noastra o inundatie serioasa. Eram istoviti dar nu era chip sa ne oprim caci eram impinsi din spate de cei ce veneau in urma noastra, care si ei erau minati la rindul lor.

Popasul de noapte...

In cele din urma am ajuns undeva. Popasul de noapte l-am facut intr-o sinagoga devastata care de abia se mai tine pe picioare gata-gata sa se narue si care ne oferea un oarecare adapost. Unii oameni au incercat sa mai urce la etaj, care era deja tixit de lume de nu mai era loc nici de un suflet si treptele au inceput sa scirtie din incheieturi, incit unii au inceput sa strige alarmati: menchen, se stirtzt – adica nu mai urcati ca se prabuseste !

Ne-am asezat care incotro pe podelele cu bagajele noastre si a inceput o activitate febrila de revizuire (pentru a cita oara ? !) a bagajelor pentru a mai lepada din balast, caci ne-am dat seama ca de aci incolo va fi imposibil sa caram totul mergand la drum pe jos. Toata lumea care a incapat in sinagoga a facut acelasi lucru ca si familia noastra, lasind in urma mormane de lucruri, de obiecte considerate in acel moment ca se puteau lipsi de ele - “inutile”. Pina la urma a trebuit si eu sa-mi iau ramas bun de la carpetica facuta de mine la scoala, desi mi-a fost tare greu sa ma despart de ea.

Ca sa ne mai insenineze si sa ne faca sa ne mai descretim fruntile si sa ridem tata a facut o treaba de care chiar am ris multa vreme dupa aceea. Intr-una din sticlele lepadate a facut pipi si a lasat-o printre lucrurile abandonate si ne-am

imaginat cum cineva care va veni sa culeaga prada lasata de jidani se va repezi cu lacomie la licoarea galbena din sticla in speranta ca va avea ceva de soi de baut.

Catre Nistru...

Cind s-a luminat de ziua ne-am format iarasi intr-o coloana cam dezlanata si am pornit-o incet la drum. Mergeam de-a-lungul Nistrului catre un punct de control de frontiera. Si lumea susotea, facind fel de fel de presupuneri, ce si cum.

Intr-un moment dat am auzit tipetele unei femei. Bineinteles ca IPA ne-a informat imediat ca s-a gasit la aceasta femeie undeva inaintea noastra in coloana un inel, ceea ce era interzis si au doborit-o la pamint si au snopit-o in bataie. Atunci si noi ne-am impanicat si eu impreuna cu Adela am intrat intr-una din casele darapanate de-alungul drumului si am scormonit in fundul paltonului meu unde era ascuns in scama din virful poalei hainei cesulețul de aur al mamei si pina la urma, cind am reusit sa-l gasim, l-am azvirlit la pamint si l-am strivit adinc si bine in noroi si la fel am procedat si cu un inel al mamei care era ascuns in brodsackul meu printre firimiturile de piine. Dupa ce ne-am scapat si de inel in acelaș mod am rasuflat usurate si ne-am alaturat convoiului.

In scurt timp ne-am apropiat de o ghereta unde sedeau cei care aveau puterea sa decida asupra soartei noastre. Si in doi timpi si trei miscari noi nu mai eram familia Schwartz , ci am devenit niste numere poate doar pentru un recensamint viitor: unu, doi, trei s.a.m.d. ca la numaratoarea de vite. Ne-au fost confiscate toate actele de identitate, toate fotografiile de familie care ar putea sa ne aduca aminte cine am fost cindva intr-o viata precedenta demult apusa, aproape ireala, au confiscat sculele necesare lui tata sa practice eventual croitoria, meseria lui de o viata intrega. In toata nebunia asta am avut si un dram de noroc, eu fiind mezina familiei, nu prea mi-au dat atentie si parte din fotografiile de familie care erau in rucksacul meu si restul de scule de-ale lui tata, datorita prevederii lui, au fost salvate. In rest ne-au lasat in pace si incet-incet am pornit la vale, prin acelaș noroi, catre Nistru.

Iar Nistrul, in asteptare, isi purta nepasator apele indiferent la dramele noastre. La marginea apei pontonul se legana clipocind in apa asteptindu-si pasagerii.

Pontonul...

Ne-am apropiat incet de malul apei. Pontonul era pazit de un soldat pus acolo ca sa accelereze imbarcarea fie cu imbrinceala celor in neputinta de a se misca mai repede, fie cu racnete. Nu stiu cum au reusit parintii mei sa se imbarce, caci eu eram preocupata cu incapacitatea mea de a ma sui pe ponton fiind prea mica. Nerabdator, soldatul a intins mina sa-mi apuce bratul ca sa ma traga sus si cu aceasta miscare a vazut ca aveam la mina un ceas. Atita i-a trebuit. S-a repezit cu lacomie (si nu era un ceas prea de soi) si mi-a smuls ceasul de la mina, rupindu-i curelusa si m-a imbrincit pe ponton.

Pontonul incarcat la refuz a traversat leganindu-se faimosul Nistru si ne-a depus pe malul opus.

Transnistria – Moghilev...

Ajungi la malul opus am pasit pe pamint ucrainean. Ucraina, portiunea dintre Nistru si Bug, a capatat noua denumire de Transnistria – peste Nistru - sub administratie romineasca. Orasul asezat pe malul de vest al Nistrului, peste Nistru, era Moghilev. Convoiul, mereu convoiul, a serpuit pe strazile orasului sub un cer plumburiu pe linga case sure, nedistincte pina am ajuns la o cladire de caramida rosie, banuiesc o fosta cazarma, unde am poposit peste noapte. Incaperile erau goale, fara ferestre, inospitaliere, dar eram oarecum la adapost. Ne-am prabusit cu totii rapusi, extenuati de oboseala, de emotii, de grija de ce va urma a doua zi.

Caci a doua zi a venit mai repede decit ne asteptam. Ne-am ridicat, sau mai bine zis, am fost minati sa ne ridicam, ne-am luat boccelele la spinare si vrind-nevrind ne-am incolonat si am pornit la drum pe aceleasi strazi lipsite de personalitate, de asta data in directie necunoscuta catre iesirea din oras. Acelasi convoi lung escortati de soldatii romini cu pusca la umar prezenti la datorie, grijului sa nu ramina vreunul dintre noi in urma. Am iesit la drumul mare, la sosea.

Se facuse o zi fumoasa de noiembrie, cu soare rece. Oare unde ne ducea drumul necunoscut ?! Drumul era lung, cit de lung ?! Coloana era lunga si lata, umplea jumatate din latimea soselei. In afara de convoiul nostru restul soselei era pustiu. Nici tipenie. Doar un om mort in mijlocul soselei. Il tiu minte, parca il vad si acum. Era un om voinic, cu fata rotunda, cu obrazii rosii, parea ca doarme intins lat pe spate. Era despuiat de haine, numai cu o camasa si vesta si izmene. Nu-i era frig asa?! Ce l-o fi lovit ?! M-a urmarit vreme indelungata imaginea acestui om. Vazusem atunci pentru prima oara un om mort.

Si soseaua se intindea in fata noastra lunga si nesfirsita. Si ne-am continuat mersul si am mers, am mers si am mers mai departe la nesfirsit. Pina unde ? Si oare cit or sa reziste parintii mei la atita mers pe jos si cu bagajele la spinare ?! Mama greoaie, grasuta, tata pasind greu cu proteza lui, proptindu-se in baston, clatinindu-se sub povara rucsacului...

Ozarenetz...

Un drumeag intortocheat a aparut pe stinga la marginea soselei, ducindu-se undeva jos la vale, pierzindu-se la o cotitura. Ca din senin au rasarit de pe drumeag citiva baeti localnici imbracati in haine ponosite. Spre norocul nostru soldatii din escorta nu erau in apropierea noastra astfel ca baetii, niste ovreiasi din localitate, s-au adresat lui tata vorbind idish, propunindu-ne sa ne ajute sa ne desprindem de convoi si sa ne dea adapost la familia lor.

Am profitat imediat de ocazie si impreuna cu fostii nostrii vecini cu care am plecat impreuna de acasa am pornit pe carari ocolite in urma tinerelor noastre calauze. Astfel am scapat de coloana. Localitatea in care am descins se numea Ozarenetz.

Am fost adapostiti cam vreme de o saptamina de catre aceasta numeroasa familie de evrei ucrainieni, am fost hraniti cu mancare calda, aveam unde sa ne punem capetele pentru somnul de noapte, era cald si bine in inghesuiala din casa, o harmalaie de nedescris, parca eram pe carusel, toti vorbeam in acelasi timp, toti dadeau cu presupusul ce vom putea sau ce vom avea de facut de aci incolo. Si acolo m-am intalnit pentru prima oara cu paduchii.

Paduchii...

Paduchii cu care vom avea de luptat de aci incolo tot timpul. In fruntea bataliei cu paduchii il aveam pe tata care, fost prizonier de razboi, avea experienta luptei cu paduchii si ne-a dat imediat primele lectii cum sa-i depistam in haine, in par. Paduchii erau periculosi pentruca se instalau in cusaturile interioare ale imbracamintii, depunindusi imediat ouale care le asigurau inmultirea si care erau aproape invizibile.

Vinatoarea de paduchi ne dadea o activitate zilnica si o grija permanenta de a ne scapa de ei. Am invatat sa controlam cusaturile interioare ale lenjeriei si ale hainelor unde se piteau de predilectie, am invatat sa le depistam in par si ne-am “specializat” in exterminarea lor, dar nu definitiva .

Mai tirziu, paduchii au devenit cauza principala a raspindirii tifosului exantematic care a facut ravagii in populatia de deportati nenorociti subnutriti, lipsiti de conditii igienice, de ingrijire medicala, lipsiti de imbracaminte adecuata. De unde s-a tras obsesia tatalui meu de a procura cu orice prèt sapun. Sapunul a devenit in familia noastra articolul numaru unu, de prima necesitate. Si ca dovada, sau spre norocul nostru, tifosul care a facut ravagii si a bantuit in jurul nostru ne-a ocolit.

Jandarmeria...

Intre timp jandarmeria romaneasca locala n-a stat degeaba. Jandarmii umblau sa prinda si sa mobilizeze oamenii la diverse munci pentru jandarmerie. Munca fortata se vede treaba era inca la inceputurile transnistriene si asa m-au prins pe mine, copil de doisprezece ani, si m-au dus la jandarmerie sa ma puna la treaba. Eram se pare cea mai potrivita pentru treaba respectiva pentruca eram mica. Si m-au dus la dormitoarele lor sa le spal dusumelele. Si au stat vlajganii de jandarmi cu bratele incrucisate pe piept distrindu-se pe socoteala mea cum ma umileam si ma chinuam sa ma strecur sub paturile lor de fier cu picioare scurte, spatiu mic chiar si pentru mine, o fetita de doisprezece ani. Si m-au fortat sa ma tarasc mai adinc, pina in fundul subpatului ca sa spal podelele lor in timp ce ei radeau de nu mai puteau de incercarile mele desnadajduite de a face treaba.

In cele din urma se pare ca cei mari au ajuns la o decizie si cu concursul tinerelor noastre calauze au hotarit sa ne schimbam resedinta. Vom parasi Ozarenetzul pe neobservate pe carari ocolite stiute numai de ghizii nostrii, dar mai intai ne-am rasplatit gazdele pentru ospitalitate. “Plata” a fost facuta in niste

imbracaminte cu care prilej noi ne-am usurat putin bagajele si am luat cu noi in schimb suvenir niste paduchi de saminta.

Drumul n-a fost usor, mai cu seama pentru parintii mei. Am mers, purtindu-ne bagajele, pe niste carari nu prea umblate, ba urcind, ba coborind, croindu-ne drum printre tufele de vegetatie desfrunzita de pe coasta dealului cu toate semnele de toamna tirzie. Tufele uscate se agatau de hainele noastre, ne zgariau pe miini.

Localitatea catre care ne indreptam parea ca se tot indeparteaza de noi de nu mai ajungeam la ea. Intr-un tirziu am urcat gafiind la deal si ne-am pomenit in fata unor ziduri.

Vendiceni...

Am ajuns cu calauzele noastre la Vendiceni unde aveam sa petrecem citiva ani ai exilului nostru. Zidurile din fata noastra erau zidurile ce inconjurau fabrica de zahar din Vendiceni. Casa unde ne-am instalat era sus pe deal si se afla pe teritoriul fabricii de zahar. Proprietarul se numea Skripnik. Casa era foarte mica si am incaput cu totii ca sardelele intr-o cutie de conserve. Camera in care ne-am instalat era tare mica: Menasche cu sotia si cu fiii lor Iancu si Moishe, cumnatul lui, Katz cu sotia si doi copii – Meyer si Sara si noi, tata, mama, Ilona, Adela si cu mine. Noaptea se dormea pe podele trup linga trup – cind unul dintre noi se intorcea pe o parte, ca la comanda, toti ne intorceam pe partea respectiva, caci altfel nu incapeam. De fapt noi, copiii, dormeam cu rindul pe o masa-birou care se potrivea cu statura noastra. Cind unii dintre noi aveau nevoie sa iasa la “toaleta” se isca o miscare generala, perturbindu-se ordinea in care eram cu totii insirati pe jos, paseam cu grija sa nu ne impiedicam si sa ne incurcam intre picioarele celor intinsi pe jos si atunci preferam, daca se putea, sa ne abtinem.

Curind am aflat ca nu puteam sa raminem pe teritoriul fabricii decit cu conditia ca unul din membrii familiei sa lucreze la fabrica de zahar. Iar familia noastra nu avea o forta de munca masculina care sa poata munci la fabrica. Acte inca nu aveam, dar curind jandarmeria locala a emis niste acte-hirtii provizorii potrivit carora, dupa un aranjament cu familiile cu care eram impreuna, pentru care vom avea sa aratam recunostinta vesnica, ne-am combinat numele si am devenit familie cu ei. Astfel, in acele documente transnistriene mama, si cu mine ne numeam Katz. Katz, barbat fiind, lucra la fabrica de zahar si astfel prin asociere capatasem dreptul sa raminem locului; altfel ne-ar fi ridicat si ne-ar fi incorporat in convoaiele cu nenorocitii care continuau sa se scurga zilnic pe sosea minati catre Bug unde se termina partea transnistriana a administratiei romanesti. Si convoaiele poposeau peste noapte sub paza in grajdurile si fostele silozuri ale colhozului si sovhozului local, lasind in urma, dupa ce erau minati mai departe, victimele lor epuizate, stinse din viata. Si localnicii erau mobilizati in fiecare dimineata cu lopeti, cu harleturi sa ingroape la margine de drum mortii fara de piatra de capatai, morminte fara nume, marturii ale faradelegilor transnistriene.

Asadar am ramas pentru o bucata de vreme in casa lui Skripnik care a avut grija sa scoata la iveala si sa filiiie sugestiv in fata noastra ca un avertisment si ca sa stim cu cine avem de-a face, o gluga albastra de postav, pe care a tinut-o dosita in

anii regimului sovietic, si pe care tata a identificat-o ca facind parte din uniforma de petliurist – petliuristii fiind responsabili pentru pogromurile din Ucraina.

Iarna la Vendiceni...

Prima iarna transnistriana a fost o iarna tare grea pentru familia noastra. Geruri neobisnuite, vinturile de stepa suierau si bateau turbate mai cu seama sus pe deal unde era asezata casa, de-ti era si frica sa iesi din casa. Si vrei-nu vrei tot era musai sa iesi, sa-ti faci nevoile in dosul casei, in cimp deschis, caci casa nu avea latrina. Si gerul te patrundea pina in oase, de jos in sus, si in asemenea conditii iti venea sa te lasi pagubas, dar natura nu te iarta.

N-am stiut, eram copil si nu mi s-a explicat. In conditiile acelea aspre, vitrege de inceput de deportare, mama plecase de la Cernauti purtindu-si discret cu mare greu sarcina si intr-una din iesirile in dosul casei, care n-avea latrina, in bataia crivatului crunt mama si-a pierdut sarcina. Conditile erau cum nu se poate mai grele. Nu doctor, nu ingrijire medicala, nu medicamente, intr-o incapere inghesuita cu noi toti ceilalti adulti si copii. Adela, care a fost mereu aceia care era in linia intia de lupta pentru familie – tata nu era in conditie fizica sa alerge pentru noi – a alergat in sat si a reusit sa angajeze o caruta care s-o transporte pe mama la spitalul din Moghilev, cel mai apropiat oras. Noroc ca mama avea un organism robust si ca Adela a gasit mijlocul de transport care s-o duca pe mama de urgenta in plin viscol la spital. Contra ceasului Doxa al lui tata, care a scapat ca prin minune la punctul de trecere peste Nistru, si un costum de haine, carutasul a acceptat s-o duca pe mama insotita de Adela la spitalul din Moghilev, cale de peste 20 de km. pe un viscol turbat, unde mama a fost salvata ca prin minune fara medicamente, fara conditii antiseptice adecuate...Intr-un tirziu am fost iarasi cu totii impreuna cu mama care incet-incet s-a refacut.

Dijma...

In timp tata si cu Iona, au reusit sa-si gaseasca cite putin de lucru mergind pe la casele localnicilor, ba cirpind niste haine, ba transformind hainele cite unui parinte plecat cu armata rosie pentru copiii ramasi acasa. Au invatat ce-i aceea fufaica si cum s-o confectioneze dintr-o plapuma matlasata umpluta cu vata, producind de fapt o haina matlasata calduroasa pentru iarna ucraineana. Au invatat ce-i aceea valenki si cum sa le confectioneze – un soi de cizme de cirpa matlasata decupate dintr-o plapuma veche si purtate cu galosi sau sosoni, incaltaminte excelenta de protectie care tinea picioarele la caldura in gerurile mari si proteja impotriva umezelii.

Si din deseurile pe care le-am adunat din vata ramasa din croitul plapumilor pentru confectionarea fufoaicelor si al valenkilor am reusit sa torc un fir alb de bumbac nu prea uniform din care mi-am tricostat un scampolo pe care l-am purtat multa vreme cu placere si care mi-a tinut si cald.

Croitorului evreu i-a mers vestea si astfel Ilona si cu tata au mers in sat infruntind troienele mari de zapada sa lucreze pe la tarani, de si-au creat chiar si o oarecare clientela. Plata muncii se facea in natura si aduceau acasa cite o mina de fasole, mazare, un coltuc de piine, citeva mere, citiva cartofi etc., care ne-au mentinut la suprafata in toti anii aceea. Atita doar ca colocatarii nostrii, pentru faptul ca ne-au permis sa le purtam numele, au pretins de la parintii mei parte din alimentele pe care ei le cistigau de pe urma muncii lor, cu alte cuvinte dijma. Si astfel dijmuitul a devenit o forma de exploatare care a escaladat pina la urma la insulte la adresa parintilor mei, la adresa noastra. Lucrurile au ajuns pina acolo incit au inceput sa ne intimpine la usa cind ne intorceam din sat cu scopul de a ne controla regulat ca nu cumva sa dosim citeva boabe de fasole sau cine stie ce bunatati prin buzunare. Situatia devenise incendiara, iscindu-se frecvente scandaluri, certuri.

Unul din clientii lui tata era contabilul fabricii de zahar, un ucrainean prezentabil care urma sa ne plateasca pentru lucru cu o punga de zahar. Si s-a prezentat la tata cu o pereche de pantaloni pentru intors. Imbracamintea destinata intoarcerii trebuie desfacuta cu o lama la toate cusaturile si apoi se coase la loc pe fata cealalta a stofei. Ma specializasem si eu la descusut si cind m-am apucat de treaba am constatat ca cusaturile interioare ale pantalonului erau pline de paduchi. Noroc ca era ger mare si tata a dispus sa punem afara piesele componente ale pantalonului ca gerul sa inghete paduchii. Cind am dus pantalonul refacut la client a trebuit sa-l caut pe contabil in incinta fabricii unde mi-a dat ca plata zaharul furat de el si pedeasupra a incercat sa profite de mine. Am reusit sa ma smulg din imbratisarea lui si sa fug din fabrica si spre norocul meu fara a fi prinsa, putind sa fiu banuita ca zaharul care-l duceam l-am furat eu de la fabrica.

Evreii si oamenii...

Intr-o vreme autoritatile rominesti au cerut de la populatia locala cota obligatorie de manusi si ciorapi pentru soldatii romini de pe front si atunci am devenit si noi – Adela si cu mine – active. Astfel am mers si noi pe la casele taranilor carora le-am tricotat ciorapi si manusi si primeam de mincare si mai duceam si acasa cite ceva de-ale gurii. Cu ocazia asta mai ciupeam uneori rotocoale de lina de orice culoare se nimerea, strecurindu-le in chiloti, si din firele sutite ne-am impletit acasa si pentru noi ciorapi. Asa s-a intimplat ca am avut cei mai ciudati ciorapi din lume, rinduri-rinduri multicolore din fire de lina, bumbac, cinepa de grosimi diferite.

Avind de a face cu localnicii am invatat si limba ucraineana. Tata facea conversatii cu unii din clientii lui si intr-o zi i s-a pus urmatoarea intrebare: la voi acasa ati lucrat si pentru oameni sau numai pentru evreii vostrii ?!!

Giulbars...

Scripnik, proprietarul nostru, avea un ciine mare ciobanesc care a devenit cel mai bun prieten al meu. Numele lui era Giulbars, avea o culoare bronzulie si ma insotea oriunde ma duceam. Ma lipeam de el si-mi tinea cald, se lasa mingaiat, se

gudura pe linga mine si se uita cu ochi credinciosi in ochii mei. Cind eram cu el ma simteam in siguranta. Ma duceam cu el pe ulitele intortocheate ale satului la casele ucrainienilor, unde ma trimitea tata cu treburi, sa duc sau sa aduc cite ceva pentru tata.

Vestea ca croitorul schiop venit de dincolo de satul lor putea sa le repare hainele, caci altele noi n-aveau de unde si cu ce sa-si cumpere a depasit si hotarele satului Vendiceni, pina la Trihatki, un catun mititel compus din trei gospodarii si unde familia Boiko era foarte primitoare fata de noi. Mai era Tarasovka, un satuc mai indepartat, unde ucrainienii localnici erau mai instariti si unde mergeam uneori cu Adela sa tricotam ciorapi si manusi pe la casele oamenilor, in special la unul din gospodarii ucrainieni care ne trata cu miere si cu castraveti murati.

Juda kaput !..

Intr-o zi de iarna mergeam cu Giulbars la Trihatki, la familia Boiko. Soseaua era pustie, nici tipenie. Imi croiam cu greu drum prin zapada alba, orbitoare, cind, deodata, din senin, au rasarit in fata mea, ca din pamint, un grup de golani localnici zgomotosi, veseli. Veselia lor nu era a buna. M-au inconjurat chicotind. Era clar ca aveau de gind sa se distreze pe socoteala mea. Unul dintre ei s-a repezit la mine, si a inceput sa ma stringa de git strigind: **Juda kaput !! Juda kaput !!** M-am speriat cumplit. Si cine m-a salvat ?! Giulbars a inceput sa latre cu furie si s-a napustit cit era el de mare in doua labe asupra baiatului care m-a atacat gata sa-l sfisie, de a bagat spaima in el. Giulbars latra asa de furios incit, cuprinsi de spaima, baetii mi-au dat drumul si au luat-o la goana. Cu mare greu am putut sa-l potolesc pe Giulbars care era pornit sa-i urmareasca. Si a continuat sa mai latre o buna bucata de vreme, chiar si dupa ce baetii au disparut dupa o cotitura. Nici nu stiu ce m-asi fi facut fara Giulbars. Mai tremuram sperziata cind am ajuns la casa lui Boiko.

La cismea...

Casa lui Scripnik era cocotata sus pe deal. Cismeaua de apa, mai bine zis pompa de apa se afla pe dealul opus si ca sa ajungem la pompa mai intii trebuia sa coborim la vale pe o poteca si apoi sa urcam dincolo pe deal ca sa ajungem la apa.

Era ger cumplit si era o corvoada grea sa ajungi la apa, coborind si urcind pe poteca lunecoasa acoperita cu gheata. Jos in vale se formase un adevarat patinoar pe care copiii localnici se dadeau pe gheata chiuind, dar in casa era nevoie de apa si trebuia sa ajungem la pompa. Pompa era acoperita cu gheata si decorata cu o sumedenie de turturi de forme ciudate. Fiecare drum la apa se solda cu citeva cazaturi, adaugind la gheata ce acoperea poteca alt polei de gheata ce se forma datorita apei ce se varsa din galeti si care ingheta pe loc, ingrosindu-se vazind cu ochii. Era imposibil sa urci dealul cu caldarea plina cu apa, jumatate se varsa pe drum si uneori ajungeai acasa cu galeata aproape goala si cu picioarele si miinile inghetate.

Sfecla de zahar...

Fabrica de zahar fiind prima noastra resedinta, am inceput sa privim in jurul nostru. Astfel am aflat ca materia prima folosita la fabricarea zaharului era sfecla de zahar. N-a trecut mult timp si am descoperit si sfecla de zahar. Erau movilite de sfecla in chip de piramide acoperite cu zapada, cu gheata, depozitate si raspindite pe teritoriul fabricii, lasate sub cerul liber, expuse la intemperii. In cele din urma ne-am incumetat sa ne apropiem de ele, ba chiar sa si furam citeva. Sfecla era degerata, pe ici – pe colo putreda, dar asta nu ne-a impiedicat s-o gustam si chiar sa ne placa coapta in cuptor, prajita, fiarta si pe deasupra constituind pentru noi si o sursa buna de hrana.

Familia Hmaruk...

Venise si timpul sa ne despartim de Menasche, de Katz si de ceilalti, si de Meyer care isi manipula tot timpul ceva in fundul pantalonului si-si tine limba scoasa afara, si de fetita cu par roscat si pistrui care arata ca o sperietoare de cind, lasata singura acasa, isi tunsese sprincenele cu foarfeca. Era timpul sa ne despartim de familiile care ne dijmuiiau si ne umileau si ne jigneau si venise timpul sa exploram satul, sa mai vedem si alta lume, sa mai iesim din inghesuiala la care eram supusi in casa lui Scripnik. Pentru asta trebuia sa coborim dealul, operatie foarte dificila pentru mama care era greoaie la mers si pentru tata, care mergea greu la vale cu proteza.

In cele din urma ne-am mutat la casa lui Hmarucika. Sotul si fiul ei mai mare erau plecati la razboi cu armata rosie. Ea se lupta singura din greu sa se mentina la suprafata cu cei doi baeti ai ei: Petea si Aliosa. Aliosa era baiatul mai mare care isi tira un picior paralizat de pe urma poliomelitei pe care a avut-o de cind fusese mic . Amindoi baetii o ajutau pe mama lor pe linga casa. Gospodaria lor cuprindea, pe linga casa, grajdul cu vaca, citeva gaini cu pui, un porc si o gradina in dosul casei cu o latrina.

Inca o pisica...

Casa era o casa tipica taraneasca din Vendiceni. Doua incaperi simetrice de o parte si alta a unui vestibul, cu ferestre mici, cu cite un cuptor in care iti coceai piinea, iti gateai mincarea pentru care te foloseai de un trepied de fier numit trinicika sub care aprindeai un foc din vreascuri. Spatele cuptorului se forma intr-o platforma incalzita si devenea culcusul favorit de dormit al copiilor familiei. Dusumeaua era de lut.

Ne-am instalat in casa in sfirsit numai intre noi, fara straini, am privit in jur ca sa ne familiarizam cu noua imprejurare in care vom trai, eu si cu Adela aveam sa dormim cuibarite pe cuptor.

Deodata am constatat ca nu eram singuri in camera. Mai era cu noi o pisica, pe care am dat-o imediat afara. Am inceput sa ne aranjam lucrurile cind am descoperit inca o pisica. Am dat-o si pe asta afara, ne-am amuzat de prezenta ei,

dupa care ne-am vazut de treaba. Si sa vezi si sa nu crezi, a mai aparut o pisica. Ei, drace ! Asta era o casa fermecata plina de pisici, caci dupa ce am dat-o si pe asta afara a mai aparut o pisica ! Asta era culmea !

Pina ne-am lamurit care era “minunea !”..

Cosul cuptorului de unde se evacua fumul afara prin cosul de pe acoperis din ambele incaperi se deschidea intr-un pod comun deschis peste toata casa si prin care circula liber pisica data afara. Noi o dadeam afara in vestibulul care n-avea tavan si dadea direct in pod sub acoperis si pisica se intorcea la caldurica din pod prin cosul cuptorului.

Padurea de peste calea ferata...

Curind a trebuit sa invatam cum sa ne aprovizionam cu lemne de foc. Asta am invatat impreuna cu Adela de la localnici, care si ei mergeau la padure sa stringa vreascuri. Era o arta speciala si nici decum usoara. Padurea era frumoasa care nu ceda cu usurinta crengile-i uscate. Mai intii trebuia sa-ti procuri o ramura lunga si solida care se termina in forma de “Y” si servea ca o prajina cu care se puteau desprinde crengile uscate aflate la mare inaltime. Asta era cheia succesului fara de care nu puteam sa adunam vreascurile cele mai bune. Era o munca serioasa si grea. Dupa ce adunam o gramada suficient de mare, vreascurile erau strinse intr-o legatura si legate cu o fringhie. Legatura era foarte grea si ne ajutam una pe alta ca s-o ridicam de jos. Apoi ca sa putem duce legatura o saltam si o propream peste umar si o mentineam in echilibru pe spatetele aproape incovoiate cu ajutorul unei crengi mai solide care forma o pirghie sustinuta in fata cu bratele. Incarcata cu aceasta legatura grea pe spinarea inca nedezvoltata de copil-adolescent trebuia parcurs un drum destul de lung pina in sat acasa.

Dar in timp ne-am specializat si aprovizionarea cu lemne de foc nu mai era o problema. Invatasem cum sa gasim copacii cu cele mai serioase crengi. Descoperisem citeva luminisuri pe unde trecusera taetorii de lemne si unde mergeam uneori cu cite un sac pe care il incarcam cu surcele. Ne apropiam de luminisuri, locuri unde se taiau copaci, caci in jurul lor era rost de strins lemn mai bun de foc. Asa s-a intimplat ca, probabil din imprudenta, Adela a fost trantita la pamint de un copac ce tocmai fusese taiat si strivita de crengile grele din virf. Dupa o spaima mare Adela a iesit vie si intreaga din acest accident, dar in afara de trauma suferita, mereu ne-a urmarit ideea: oare ce urme interne a purtat Adela in viata de la acest accident.

Acasa insa mama era taetorul de lemne, munca fizica tare grea. Lemnele care le aduceam de la padure erau prea mari spre a putea fi folosite in cuptor la gatit si la incalzit si mama a invatat sa manuiasca toporul ca un adevarat taetor de lemne.

Uneori insa mergeam la padure nu numai pentru lemne de foc. Dupa ploaie apareau si ciupercile, care erau o binecuvintare pentru menuurile noastre. Am invatat de la localnici cum sa gasim ciupercile care se ascundeau sub acoperamintul frunzisului uscat ce fosnea sub pasii nostrii si la tulpina arborilor si cum sa le distingem pe cele bune de cele rele. Si dupa o ploaie buna mergeam inarmate cu cite

o galeata pe care aproape o umpleam cu ciuperci si mama ne intimpina la usa cu un zimbet larg, fericita ca va avea sa ne gateasca ceva atit de deosebit.

Mergind la padure mai puteai sa intimpini si alte surprize. Intr-o zi , in drum catre padure, am trecut pe linga calea ferata prin fata unui soldat romin care statea imbratisat cu o fata. N-am avut cum sa-i ocolesc si am incercat sa merg pe linga ei mai departe. Soldatul a strigat dupa mine si mi-a ordonat sa ma apropiu, dupa care m-a pocnit peste ureche cu o mina grea, injurindu-ma pentruca am indraznit sa trec pe linga el fara sa-l salut. Se vede treaba ca trebuia sa faca pe grozavul fata de gacica. Multa vreme dupa aceea mi-a vuit urechea de durere.

Pliatzki...

O alta forma de combustibil mai erau si “pliatzki”, la prepararea carora am participat si eu.

Intr-o buna zi Hmarucika m-a chemat si mi-a dat si mie de lucru. In fata grajdului era un morman de paie. Si nu mica mi-a fost surpriza cind, cu o grebla, ea a dat la o parte paietele de la suprafata si a dezvaluit balegarul fermentat pe care l-a acumulat in timpul anului dela vaca si l-a tinut acoperit.

In cele din urma mi-a explicat ce aveam de facut. Mi-a cerut sa ma urc desculata in virful mormanului si mi-a aratat cum sa framint cu picioarele goale balegarul moale, cald, amestecind in el paietele tocate, astfel obtinind o masa omogena pentru prepararea “placintelor” de baliga. Din baliga astfel preparata se forma cu miinile un soi de placinta moale care era azvirlita de peretele grajdului, sau de gard si care se lipea si statea astfel lipita in bataia soarelui si a vintului pina toamna tirziu, cind uscata, cadea. Turtele rotunde uscate de baliga erau usoare si puteau fi stivuite in grajd in asteptarea iernii.

Hmarucika le zicea pliatzki si la folosea ca combustibil la gatit, la incalzit. Miroseau ? Poate, dar cui ii pasa, erau extrem de utile si usor de obtinut. Drept rasplata, mi-a dat si mie citeva si mama le-a folosit si ea la focul de gatit mincarea in cuptor. Ardeau foarte frumos si emanau caldura mare.

Pe portii...

Si vorbind de cuptor, mama a invatat sa faca piine si s-o coaca in cuptor. Piinea se cocea in niste forme de tinichea, astfel se obtineau de fiecare cuptor vreo opt-zece piini ca niste caramizi. In urma citorva experiente neplacute in familie, tata a inteles ca era cazul sa introduca distribuirea piinii pe portii, astfel fiecare dintre noi ne primeam ratia de piine pe citeva zile, ceea ce trebuia sa ne ajunga pe perioada data. Daca ne terminam portia mai repede, ceea ce se intimpla uneori cu Adela, ramineam fara piine o bucata de vreme si atunci ne milogeam de ceilalti pentru un coltuc de pine.

De altfel impartitul alimentelor atit de limitate pe portii ca sa ajunga la toti si nimeni sa nu se simta nedreptatit a devenit si a ramas o norma de conduita pentru tot restul perioadei transnistriene, lasindu-si amprenta in familia noastra si pentru mai tirziu in perioada post-transnistriana.

Prezent !...

Mica noastra comunitate evreiasca nu era de capul ei. Jandarmeria a instituit un control regulat asupra noastra ca nu cumva sa scape vreunul dintre noi de sub ochiul vigilent al autoritatilor. Periodic toti deportatii aveau datoria sa se prezinte la apel. Ca la scoala la strigarea catalogului: Eva Schwartz !...Prezent !... Adela Schwartz !...Cine ar fi indraznit sa nu se prezinte ?!

Eram adunati cu totii, toata evreimea din Vendiceni, pe un teren viran din fata jandarmeriei. Pe orice vreme, in orice anotimp, caci am fost prezenti la apel in toate anotimpurile, fie pe ploaie, fie pe ninsoare, fie pe arsita. Batrini, tineri, barbati, femei, suferinzi, copii, toti stateam in picioare asteptind cu nerabdare sa ne dea drumul sa plecam pe la casele “noastre”.

Eram adunati din diferite locuri din tara, unii din Cernauti, altii din Dorohoi, din Burdujeni, Radauti, evrei bucovineni, basarabeni, intelectuali, meseriasii, negustori, toti dezradacinati si azvirliti in voia soartei, sau mai bine zis la voia autoritatilor romanesti, la voia faradelegilor, la voia lipsurilor, si care au avut sansa sa se desprinda de coloanele minate spre Bug, spre lagarele inconjurate de sirma ghimpata; lasati sa se descurce fiecare care cum le era noocul, indemanarea . Unii doboriti de boli, de lipsa de ingrijire medicala, de lipsa de adapost, de lipsa de alimentatie adecuata, de lipsa de imbracaminte adecuata care cu trecerea timpului a devenit foarte evidenta. La un moment dat tata ne-a confectionat mie si Adelei cite o fusta dintr-un sac si ziceam ca arata foarte bine, pe care eu o purtam cu o bluza de matase cusuta din ramasitele unei rochii a mamei care se facuse ferfenita.

Fiecare se adapostea care cum ii era norocul, unii, ca noi, in cite o camera inchiriata la taran contra imbracamintii care o mai pastram ca sa avem cu ce plati, altii, prinsi de iarna grea fara de adapost s-au refugiat in baia comunala devastata si si-au gasit acolo moartea in gerurile cumplite in incaperile fara usi si geamuri. Asa “s-a dus” Copilovici, un barbat din satul nostru pe care l-au gasit inghetat si caruia i-au smuls dintii de aur din gura.

Tata s-a imprietenit cu Jack Lovensohn, un avocat din Dorohoi cu care analiza si dezbatea tot ce se petrecea in jurul nostru. Sotia lui Sara era pianista, se imbraca mereu foarte elegant cu ce i-a mai ramas din lucrurile cu care a fost deportata. Era foarte stingace in ale gospodariei, purta mereu manusi ca sa-si protejeze miinile ei de pianista in speranta ca va mai fi vreodata pianista. Ei au fost printre primii care s-au imbolnavit de tifos, dar au scapat cu viata si noi eram tot timpul alaturi de ei dindu-le ajutor.

Mai erau trei frati si o sora din Icani cred. Circulau zvonuri ca fratii Beraru primeau ajutoare din tara. Dar noi fetele ne dadeam in vint dupa cei trei frati ca brazil, frumosi si destepti, si cred ca eu si cu Esterica din Dorohoi cu care ma imprietenisem, si cu Adela, noi toate trei ne-am inamorat de Hermi, mezinul Beraru, lucru despre care am aflat mai tirziu ca eram in competitie.

Printre cei de care imi mai amintesc era un negustor, din Dorohoi, cred. Avea un pintec mare si rotund si era poreclit Caracuda. Lui ii mergea tare bine, facea invirteli de tot soiul. El putea sa faca rost de orice daca aveai cu ce sa platesti.

Tata a fost mobilizat in mod special la jandarmerie ca sa carpeasca, sa repare uniformele jandarmilor. Era intre jandarmi unul pe nume Cirnu. Era

singurul dintre ei omenos. Si din cind in cind ii strecura lui tata in buzunar cite o felie de piine, ori o bucatica de slanina or altceva de mincare cu care tata venea acasa si o impartea cu noi. Si tocmai acest jandarm s-a nimerit sa fie impuscat cind au aparut partizanii in regiunea noastra. Viata poate fi cruda cu oricine...

Tata a mai fost mobilizat sa faca croitorie si in alta parte. La fabrica de zahar a fost adus un administrator romin. Se apropia craciunul si administratorul avea nevoie de un croitor, astfel ca tata a fost nevoit sa lucreze niste zile in incinta fabricii de zahar la administrator. Era in toiul pregatirilor pentru craciun, se taiase un porc si incepusera sa gateasca si sa prepare tot felul de bunatati ale caror mirese il inebuneau pe bietul tata. Noroc ca macar pe tata l-au hranit cit a muncit acolo si cind l-au lasat acasa i-au dat o bucata de slanina.

Puisorul...

Hmarucika avea in spatele casei o gradina de zarzavat pe care o lucra ea impreuna cu baetii ei. Tot acolo isi veadeau de lucru gainile ei, scormonind tarina dupa rime. Intr-o vreme mi-a cerut sa-i supraveghez pasarile in timp ce ea se ducea cu vaca la pasune sau mergea sa lucreze la cimp, la tarlaura pe care o avea in afara satului.

Closca cu pui ma pasiona cel mai mult. Puii era inca mititei, aveau un pufusor galben si se tineau dupa closca piuind de zor. Si erau tare dragalasi. Si cu toata grija mea pentru pui unul dintre puisori a cazut in haznaua din fundul gradinii gata-gata sa se inece in masa rau mirositoare. Puiul piuia in disperare si se zbatea in continutul lichefiat incercind sa se mentina la suprafata, iar eu ma zbuicumam sperata cum sa ajung la el ca sa-l salvez. Pina la urma n-am avut incotro, m-am intins pe pamint si aplecata peste hazna, cit pe ce eu insami sa cad in groapa cu rahat, si tinindu-mi respiratia din cauza duhorii ce venea de acolo, am reusit sa bag mina si sa scot bietul pui, care abia mai avea suflu in el. Am dat fuga cu el sa-l spal, avea puful lipit de trupusorul lui fragil inert, am inceput sa suflu peste el in disperare sperand sa bag viata in el, l-am tinut in palma ca sa-l incalzesc pina cind in cele din urma a inceput sa-si revina si sa dea semne de viata. La inceput nici nu se putea tine pe picioruse. Am inceput sa-l hranesc cu lingurita si-l tineam in geam la soare ca sa i se zvinte puful galben muiat. Puiul a ramas in grija mea pina s-a pus pe labute si s-a intremat si vazind cit de preocupata eram de el, Hmarucika mi l-a daruit mie.

La munca cimpului...

In timpul verii ne gaseam de lucru pe tarlalele localnicilor, care aveau cite un lot de pamint la marginea satului. Mergeam laolalta cu tarancile la sapatul pamintului, pregatindu-l pentru plantat cartofii sau toamna la recoltat cartofii. Nu era o munca usoara pentru virsta mea, dar eram fericita si mindra cind plecam acasa cu o galeata de cartofi sau cu un pumn de fasole pentru plata muncii depuse.

Prinzul il mincam pe cimp. Sedeam pe tarina cot la cot cu tarancele care pregateau o ciorba mare si mincam cu totii la comun din aceeasi strachina cu niste linguri de lemn ciobite. Nici macar acasa nu suportam sa beau din acelasi pahar sau

sa maninc din aceeasi farfurie cu ai mei, dar aici n-am avut incotro. Mi-am invins dezgustul si m-am straduit sa nu dau atentie cum fiecare, dupa ce-si lingea lingura, o muia in continuare in strachina.

Dar timpul trecea, femeile sedeau pe jos, birfeau si faceau bancuri si erau vesele, ba mai si cintau. Si cintau tare frumos, cintau cintece de dragoste, cintece despre haiduci, cintece despre Niprul vijelios, despre iubitul plecat la razboi si care nu s-a mai intors...De indata ce se adunau citeva fete se pornea un cor ucrainean de neuitat. Invatasem multe cintece populare ucrainesti de la ele si cu ocazia asta si limba ucraineana.

La cules de mazare...

Inainte de razboi ogoarele fertile din regiune erau lucrate in cadrul colhozurilor (gospodarii collective) si al sovhozurilor (gospodarii de stat), dar dupa retragerea sovieticilor munca agricola a fost neglijata, recoltele au fost abandonate, neculesc, lasate la voia soartei si a intemperiilor. Si astfel am fost din cind in cind mobilizati de catre autoritatile romanesti la munca cimpului sa salvam ce mai era de salvat din recoltele parasite.

La una din asemenea munci m-am pomenit sa fiu impreuna cu prietena mea Esterica. La ora prinzului a aparut un cazan militar cu mancare pentru noi, astia care munceam acolo. S-au distribuit gamele militare cite una pentru doua persoane. Am inceput sa privesc cu disperare in jur sa gasesc o persoana cu care asi putea minca din aceeasi gamela, fara sa mi se faca greata. Deodata am descoperit-o pe Esterica, care si ea cauta cu disperare pe cineva cu care ar putea minca din aceeasi strachina. Am cazut de accord sa mincam impreuna si astfel ne-am pecetluit prietenia.

Altadata am fost mobilizate cu o seama de oameni din sat la munca cimpului la Nemercea, un sat la o distanta de vreo cincisprezece km de Vendiceni, unde recolta de mazare galbena coapta n-a fost strinsa la timp de pe cimp si care era invadata de viermi. Impreuna cu Adela am fost "cazate" intr-o sura uriasa plina cu claie de fin. Aici ne-am facut somnul de noapte alaturi de intregul grup din Vendiceni.

Mai erau stele pe cer cind, la intrarea in sura, o voce puternica, autoritara, fara drept de apel, ne trezi din somn:"Vendiceani! Vstavaite!" adica Vendiceni! Scularea ! Intr-o clipita eram in picioare. In fata, la administratie, se servea "micul dejun" – un castron de supa calda de mazare in care pluteau viermi albi, grasi, de parca erau boabe de orez si, ca sa fim in stare sa mincam supa, camuflam viermii cu bucatele de piine si dintr-odata, ca prin minune, supa devenea tare gustoasa.

Afara, in cimp deschis, recolta nestrinsa de mazare uscata cit cuprindeai cu ochii. Pastaile uscate fosneau sub pasii nostrii, ne zgariau picioarele si miinile, ne iritau pielea de pe miini. In sfirsit am inceput sa culegem pastaile de mazare sub bataia unui soare necrutator si sa le asezam in mormane. Nu ne-a trebuit mult si am pus la cale cu Adela un plan. Amindoua am avut cu noi cite o jacheta pe care ne-am prins-o la briu cu minecile atirind spre interior pe sub jacheta. In minecile, pe care le-am legat la capat in chip de punga, am inceput sa acumulam mazare si curind am inceput sa ne facem cite un drum catre casa unde descarcam mazarea adunata.

Astfel, mazarea acumulata a constituit o parte din putinele noastre provizii. Cind a venit iarna am dus mazarea la moara si din faina de mazare macinata mama a facut niste placinte tare gustoase si hranitoare de mai mare dragul. Nimeni nu s-a mai gindit la viermii, care au facut poate placintele sa fie atit de gustoase.

Borcanul de miere...

De altfel orice aliment care intra in casa – daca intra - era dramuit cu grija pentru ca nu se stia niciodata ce va aduce ziua de mine. Astfel, unul din gospodarii mai avuti din Tarasovka, care a avea stup de albine si la care tata a lucrat impreuna cu Iona, a platit pentru munca cu un borcan de miere. Acel borcan de miere a devenit la un moment dat un simbol al cumpatarii, un simbol al griii pentru ziua de miine. Tata a facut socoteala si ne-a explicat ca daca, doamne fere’, vom ajunge in situatia cind nu vom avea ce minca, o lingurita de miere pe zi va fi suficienta sa ne tina in viata o bucata de vreme. Borcanul de miere a stat la vedere neatins in tot timpul perioadei transnistriene.

Anna Karenina la Vendiceni...

Iernile erau lungi, nesfirsite, zilele erau scurte, serile intunecoase. Stateam la lumina opaitului si in general ne indeletniceam cu despaduchierea, dar mai si citeam. Ce citeam ? Aduceam acasa de pe unde lucram pe la casele oamenilor fascicole din cartile clasicilor rusi, foi prinse intr-un cui pe peretii din latrina si care devenisera sursa de hirtie “higienica”. Fragmente din Anna Karenina, Pe Donul linistit, Idiotul si cite altele deavalma, amestecate, care-cum le-a venit rindul la destramarea cartii respective. Fisii de ziare vechi din care tata isi rasucea tigarile si daca nu mai avea tutun folosea panus de porumb.

Si mai aveam o indeletnicire importanta in serile de iarna, sa-mi oblojesc degeraturile la miini. Degetele de la miini erau roz, umflate ca niste carnaciori si imi dadeau mincarimi. Cineva ne-a sfatuit ca le-ar face bine sa le fac bai calde si reci. Mama imi punea pe masa doua castronele, unul cu apa calda, unul cu apa rece si-mi muiam pe rind miinile in apa si nu stiu dece efectul actiunii mi-a dat slabiciuni, mi s-au muiat picioarele, m-a apucat lesinul si am tras castroanele cu apa peste mine, cazind gramada la pamint. Cineva dintre localnici mi-a dat un sfat cu ce sa-mi tratez miinile si a avut bunavointa sa-mi si daruiasca un borcan de tavota. Tavota era unsoarea pe care carutasii o foloseau la unsul rotilor de la caruta si dupa baile serale imi masam miinile cu aceasta unsoare si mi le infasuram peste noapte cu o cirpa.

Alte seri jucam poker. Ca sa ne distreze si ca sa mai treaca timpul tata ne-a invatat sa jucam poker si jucam pe boabe de fasole la lumina unui opait in timp ce mama fierbea cartofii destinati porcului, pe care Hmarucika ni le-a daruit cu generozitate.

Ce se mai aude ?...

Ziare nu erau, radio nu era, posta nu era (dar nici n-am fi avut de la cine sa primim posta), izolarea de ceea ce se intimpla in lume era totala, cu exceptia agentiei IPA – Idishe plotkes agentur – care ne informa de mersul razboiului, unde era frontul, caderea Stalingradului, Rostov pe Don, maresalul Jukov..., unde au aparut partizanii, zvonuri despre lagarele de la Tulcin, Shargorod, lagarele de sirma ghimpata unde se prapadeau de foame, de molime, de frig confratii nostri si care rareori scapau de acolo cu viata. Astfel aflam si despre acele parti transnistriene. Ba a inceput sa circule si un cintec:

Nister Varca, flamind si gol eu fug din calea ta
Nister Varca, eu niciodata nu te voi uita
Dar intr-o buna zi cind pacea va veni
De tine zi si noapte voi vorbi
Nister Varca....

Intr-o buna zi a aparut in satul nostru un tinar care scapase ca prin minune de undeva dintr-un lagar de linga Bug si cu nu se stie ce putere a ajuns pina in satul nostru. Care mai de care au sarit sa-l ajute pe bietul baiat. Era tare frumusel si de-abia il tineau picioarele. Era palid, sfirsit de boala, hainele curgeau zdrente de pe el. Dezinteria il storcea de ultima vlaga. Daca bine-mi amintesc era de la Radauti si facea parte dintr-o importanta familie de proprietari de cherestea pe nume Ausslender. Inainte de a fugi din lagar s-a “hranit” cu lemnaria sfisiata cu unghiile de la ramele putrede ale usilor, ceeace i-a distrus aparatul digestiv. Tata i-a carpacit niste haine, dar nici tata si nici altii nu puteau sa-l ia in casa ca sa-l adaposteasca pentruca nu putea sa retina nimic din ce minca, sistemul lui digestive nu mai functiona si in cele din urma a fost nevoit sa se “adaposteasca” in vestita baie comunala a satului, fara usi si fara ferestre, si a avut parte de aceeasi soarta ca cei pentru care acel loc a devenit ultimul lor loc de adapost.

Iar intr-o zi am aflat ca localnicii din celalalt capat al satului au interzis evreilor sa ia apa din fintana lor ca sa nu le spurce apa.

Si alte vesti...

O buna sursa de informatii pentru noi era madam Rabinovici, o evreica localnica cu care tata se imprietenise si de la care tata a aflat o seama de informatii despre viata sovietica pe care a avut-o populatia, despre foametea care a bantuit in Ukraina sovietica la inceputul anilor sovietici, despre NKVD si altele. Dar mai cu seama, in ceea ce ne interesa indeaproape pe noi, am aflat ca au aparut partizanii undeva in regiunea noastra, pe unde erau ei si la ce ne puteam astepta din partea lor. Se zicea ca unii au fost vazuti pe undeva chiar prin satele invecinate. Ba chiar se zicea ca jandarmeria a trimis patrule de cercetare in jur si ca intr-una din ciocnirile lor cu partizanii jandarmul Cirnu a fost ucis. Tocmai Cirnu !!... Ne-a parut tare rau de el, ca el era unicul jandarm care s-a purtat omenos si l-a ajutat pe tata.

Unii ziceau ca au vazut in zare fulgerari si ca asta ar insemna de fapt ca undeva la mare distanta se zureau deja focurile luptelor de pe front si se auzeau vagi bubuituri din departare. Asteptam cu nerabdare deznodamintul, cu speranta si cu

indoiei, dar si cu frica, caci nu stiam, daca vom apuca sa traim momentul retragerii trupelor germane, cum ne va afecta pe noi aici, la Vendiceni. Dar asta mai urma sa mai dureze. Continuum sa mergem la padure dupa vreascuri cit ne tineau puterile, sa muncim care incotro pe la tarani cind se putea, sa mincam cind aveam ce si sa ne expunem la tot felul de zvonuri unele care ne taiau curajul, altele care ne faceau sa speram.

La Marusia...

De asta data locuiam intr-o casa linga zidul ce inconjura fabrica de zahar, pe o ulicioara dealungul zidului ce ducea la strada principala. Casa era a Marusiei, o femeie tare energica. In spatele casei era o livada de pomi fructiferi. Cu fructele din livada Marusia prepara singura intr-un alambic vodca si uneori il trata si pe tata. Ba odata mi-a dat si mie sa gust si n-am sa uit niciodata reactia pe care am avut-o la primul meu contact cu alcoholul care mi s-a urcat imediat la cap. Livada era toata in florita si tiu minte ca am imbratisat pe rind toti pomii si am ris in hohote in prostie sub impresia ca radeam impreun cu toti pomii.

Primavara era inca departe dar se promitea apropierea ei cu o boare de speranta in aer. Dar intr-o zi mohorita de iarna am primit o vizita ciudata. Doua fantome ca de pe alta lume au aparut la usa noastra si toti am incremenit de spaima. Erau doi soldati nemti foarte tineri in uniforme lor tare ponosite, niste figuri stoarse de vraga care, cine stie cum, s-au ratacit pe la noi purtati de un vint de disperare de la baza lor. Au intrat sa ceara ceva de baut. Tatal meu care vorbea germana s-a fistacit si probabil, mai bine zis, s-a speriat atit de tare incit a inceput sa se bilbiie si sa vorbeasca cu ei romineste. Erau doi baeti tare tineri, probabil recrutati din rindurile organizatiei Hitler Jugend si trimisi sa "intareasca" frontul care nu mai mergea bine. Si ei erau speriasi de noi precum si noi eram speriasi de ei.

Dupa ce am scapat de ei si am inceput sa respiram cu usurare ne-am dat seama ca de fapt pe undeva se apropia sfirsitul, ce fel de sfirsit, cum va arata acest sfirsit, nu se stia, dar trebuia sa fie un sfirsit mai bun pentru noi decit prezentul.

Incepusem sa ne incurcam cu punctele cardinale, pentru ca incepusera sa se intrevada fulgerari de focuri in zare si sa se auda bubuituri din departare din toate directiile. Serile ne uitam fascinati la cerul in flacari si incercam sa ghicim oare de unde se vedea focul. O fi dinspre Nemercea ?! O fi dinspre Moghilev ?!...

Eliberarea ?!...

Dintr-odata s-a stirnit un vint de nebunie peste sat. Strigate, tipete, lumea a inceput sa alerge in nestire catre sosea, copiii chiuind. Ulicioara noastra era acoperita de noroi. Tata plingea: cum va putea el sa ajunga prin noroi la drumul mare cu piciorul lui incaltat intr-un papuc de cirpa... Totusi !...

Toti, incaltati, imbracati care cum am apucat, am dat fuga la strada mare sa-i vedem pe eliberatori, sa-i atingem, sa ne convingem ca nu era un vis. Era o exaltare de nedescris ! Pe sosea veneau devalma soldati sovietici, femei militare, partizani, unii calare, unii pe jos, unii in masini militare. O partizanca calare, cu o caciula cu clapele filfiind in vint striga ca intr-o betie:

- Mamaliga moloko – Romania daleko...si toti mergeau catre vest, evident catre Romania.

Au urmat zile neobisnuite. Unii dintre militari inaintau catre vest sa ajunga din urma frontul, altii ramineau in localitate si erau cazati pentru o vreme scurta in casele localnicilor care erau fericiti sa-i primeasca. Si la Marusia s-a instalat in casa un numar de soldati si era mare veselie, se cinta si se bea din vodca Marusiei.

Intre timp toate emotiile prin care am trecut, toate eforturile fizice la care a fost expus trupul meu inca nedevelopat, toate lipsurile indurate si-au lasat amprenta si daca am rezistat pina atunci, dint-o data am cazut bolnava la pat. Nu stiu ce aveam, am zacus letargica si mai mult dormeam. Si intr-o zi m-am trezit cu ceva ciudat atingindu-mi fata, ceva ca o pinza. Cind am deschis ochii am descoperit ca o mina bandajata imi mingia cu caldura obrazii. Era un partizan virstnic care sedea la capataiul meu si care avea o privire tare duioasa. Nu stiu de ce aceasta intalnire mi s-a intiparit atit de adinc in memorie. Probabil ca omul avea si el undeva o copila de care razboiul il despartise si ii era dor de ea si privirea lui m-a impresionat atit de tare.

Aprilie...

Era inca aprilie si credeam ca primavara va veni odata cu eliberarea, dar pe neasteptate a dat peste noi un viscol puternic. Si peste casa plina de soldati si veselie a Marusiei s-a naruit o ninsoare abundenta ca-n povesti. Am fost ingropati aproape in intregime in zapada. Usa de la intrare a fost acoperita complet, prin ferestre se mai strecura putin din lumina zilei in partea de sus. Nu stiu cind, dar dupa citava vreme am fost dezgropati de catre soldati.

Apoi incet-incet am inceput sa ne dezmeticim. Pina la urma primavara tot a venit si odata cu ea si gindurile si planurile si visele de repatriere. Jandarmeria romana se evaporase, slava domnului. Am inceput sa ne indreptam spinarile, sa privim in jur si sa ne interesam ce mijloace de transport am putea folosi pentru a ne reintoarce la Cernauti. Dar deocamdata nici pomeneala. Trenuri de pasageri nu existau inca, tot ce trecea prin micuta noastra gara cu directia catre vest erau trenuri de marfa, trenuri militare destinate frontului, care, daca se opreau in gara, nu se stia cit vor stationa, nu se stia daca vom avea timp suficient sa ne imbarcam cu totii impreuna cu calabalicul nostru.

Tata cu ideea lui...

Si atunci am facut un plan. Ne vom face bagajele, vom porni catre gara si vom astepta sa se opreasca vreun tren si vom incerca sa urcam in el. Daca trenul nu va stationa suficient timp si va porni cu careva dintre noi, hotarirea era ca la prima oprire sa ne dam jos din tren si sa pornim inapoi pe jos catre Vendiceni ca sa fim impreuna cu intreaga familie. Zis si facut.

Conform planului, ne-am facut bagajele si am pornit cu viteza melcului catre gara in asteptarea unui tren. In sfirsit s-a oprit un tren alcatuit dintr-o varietate de vagoane, unele de marfa inchise, altele cu platforma deschise care transportau dumnezeu stie ce utilaj si armament catre front. Am dat fuga catre un

vagon care parea ca era mai usor de escaladat. Adela, mai sprintena decit noi toti ceilalti, a reusit sa urce prima si imediat dupa aceea trenul s-a urnit din loc si a prins viteza. Tata a strigat dupa ea sa coboare la prima oprire, care spre norocul nostru nu era decit primul sat in drum.

Ne-am intors cu totii la casa de pe strada principala unde vom mai sta un an intreg pina vom reusi sa ne urnim iarasi din loc. Planul nostru esuase. Prima incercare de reintoarcere la Cernauti n-a reusit si a trebuit pina una-alta sa ne adaptam la o noua viata “normala” la Vendiceni.

Adela s-a intors si ea dupa un mars serios. Dar ea deja prinsese aripi si dupa citava vreme a hotarit sa plece singura de la Vendiceni. A avut un drum greu, agatindu-se de fel de fel de trenuri care au dus-o pina la urma la Cernauti. La Cernauti s-a inscris la o scoala pedagogica, s-a instalat intr-un camin studentesc unde avea sa se lupte cu soarecii care-i rodeau caetele. De la ea au inceput sa ne vina scrisori in care-si exprima regretul ca n-a fost capabila sa lupte alaturi de partizani ca Zoia Kosmodemianskaia. Ale tineretii valuri !...

Dar intr-o buna zi cind pacea va veni...

Pentru noi, fostii deportati, deocamdata nu a existat nici o formula organizata de repatriere. Fiecare s-a folosit care cum a putut de posibilitati personale locale, de inventivitate, de ajutor de la familii din tara si pe nesimtite, cine nu si-a lasat oasele in Transnistria si a avut energie suficienta, a plecat in tara. Doar noi am ramas pe loc nefiind in stare sa ne agatam de trenurile in trecere prin Vendiceni in directia vest. Eram o familie care se misca greu, aveam nevoie de conditii normale de transport.

Am inceput sa privim in jur sa vedem ce posibilitati se deschid, daca se deschid, pentru noi; tata a inceput sa-si extinda clientela, iar eu am vizitat scoala unde aveam sa ma inscriu dupa ce am pierdut atitia ani de scoala. Scoala locala era, bineinteles, o scoala cu limba de predare ucraineana.

Prima ocazie a fost cu prilejul capitularii Germaniei, cind pacea mult asteptata a venit; parca tot satul a reinviat, eveniment emotionant, sarbatorit in incinta scolii locale, unde am facut cunostinta cu viitorii mei colegi de clasa, cu profesorii, am dansat, am cintat, ne-am veselit, m-am simtit in elementul meu.

Cu ajutorul profesorilor s-a organizat o serbare cu un spectacol in care am jucat rolul parodiat al unui general german care a pierdut razboiul. Tata m-a ajutat sa creez uniforma comica a unui general german, un rol cintat care mi-a placut tare mult si de care eram tare mindra. Am devenit un element popular in scoala, traiam o viata noua.

Prietenele mele...

In scurta vreme nu mai eram izolata, am facut o seama de prieteni. Inna, Roza si Ada erau cele mai bune prietene ale mele si astfel am avut ocazia sa mai vad si alt mod de viata decit cea a unui deportat. Inna si Ada, ucrainence locale, fusesera evacuate cu ocazia izbucnirii razboiului si revenisera la familiile

lor. Vizitindu-le, am avut ocazia sa mai vad si o casa asezata, o viata civilizata.

Roza, care era cea mai desteapta din clasa, era o ovreicuta care avusese si ea parte de o viata grea. Tatal ei era barbierul satului, mare betivan, era mereu cules de pe undeva de sub masa vreunei circiumi beat crita. Lozinca lui pe care o pronunta fonfanit in idish era: a bisl bronfn un a bisl knobl...un pic de vodca, un pic de usturoi si vei fi ferit de tifos...

Ma aveam tare bine cu noile mele prietene, petreceam multa vreme impreuna si intr-un moment dat am hotarit sa mergem la oras la Moghilev sa ne pozam impreuna. Problema mea era insa ca nu aveam incaltaminte pentru mers la drum lung. Pina la urma s-a rezolvat si treaba asta – tata a gasit undeva si mi-a cumparat o pereche de ghete cu talpa de lemn. Nu ca erau grozave, dar eram totusi incaltata, desi, cind mergeam prin ninsoare, zapada se lipea de talpa si ingheta, formind cocoloase de gheata de care scapam cu greu, ingreunindu-mi mersul.

Drumul pina la Moghilev era cale lunga de vreo 22 km. Am mers pe linia ferata sarind de pe o traversa pe alta si de cite ori intalneau la drum pe cite cineva tot intrebam cit mai e pina la Moghilev. Trenuri nu circulau, doar cite un om razlet pe ici, pe colo si fiecare avea alta parere despre distanta pina la Moghilev.

Orasul in care am descins arata cu totul altfel decit cel in care debarcasem cu citiva ani in urma dupa ce am traversat Nistrul. De asta data am vazut cladiri, magazine cu vitrine luminate, am pasit pe trotuare.

Am tras la o ruda a Adei si prima oara dupa atitia ani am dormit intr-o casa normala de oras, pe un pat normal, cu cearcefuri albe ca zapada proaspete si scrobite cu danteluta pe margine si perna pufoasa cu broderie; le tot mingiam, imi afundam fata in perna moale si ma simteam tare fericita...

Ne-am dus la fotograf, am facut poze toate impreuna si fiecare separat. Pe spatele fotografiilor ne-am dedicat fiecare prietenie vesnica. Cu trecerea anilor, cu virsta, cu

despartirea geografica, cu timpul, am pierdut legatura cu ele, dar mi-au lasat o amintire luminoasa dupa vremurile intunecoase ale deportarii.

La scoala ucraineana...

In sfirsit iata-ma revenind pe bancile scolii. M-am simtit bine sa fiu iarasi intre elevi, sa fiu eleva, sa am program regulat de scoala, dar faptul ca am pierdut niste ani de scoala m-a determinat sa sar peste clasa a 6-a, am trecut direct in clasa a 7-a. Am avut greutati in intelegerea unor materii care erau bazate pe cunostinte invatate in clasele anterioare, mai cu seama ca erau explicate intr-o limba noua pentru mine. Cel mai greu mi-a fost cu algebra. Am avut o profesoara care ma scotea in fiecare zi la tabla si ziceam la inceput ca ma persecuta. Pina la urma am inteles ca in felul acesta dinsa ma facea sa inteleg materia.

Am avut ore de limba rusa. Am avut ore de limba germana. Profesoara de germana era o doamna mai in virsta care tinea capul drept cu gitul intins de i se

vedeau o groaza de tendoane verticale pornind de sub barbie, de parca erau niste sfori. Era foarte severa si noi o porecliseram “Die Deutsche Canone” (tunul german). Profesorul de chimie, Efim Timofeevici, era bataia de joc a tuturor. Din cauza lui n-am invatat nimic la chimie, mereu se ridea in clasa lui si ne faceam fel de fel de semne comice in spatele lui.

O duceam greu cu rechizitele scolare, cu manualele de care duceam lipsa, si care nu se gaseau de vinzare, dar ne descurcam. Si cred ca pina la urma nu prea am avut dificultati cu limba.

Am inceput sa ne omenim...

Am inceput sa ne dorim sa ne imbracam mai omeneste. Tata a reusit sa cumpere la negru niste mantale militare si ne-a cusut mie si Adelei cite un palton frumos, pe talie, de ne simteam si noi imbracate ca niste domnisoare elegante. Si ne-a mai cusut cite o caciula foarte cocheta care se chema aici “cubanca”. Acuma putea sa vina si iarna. Ba ne-a cumparat si niste bocanci militari americani foarte mari, ce-i drept, incit jumatate de gheata era goala, dare ne tineau picioarele la caldura si uscate.

Dar pina la iarna mai era...

Inainte de venirea iernii i-am dus pe parinti si pe Iona intr-o excursie la padure, sa vada si ei cit de lung era drumul si de unde caram Adela si cu mine pe spinarile noastre de copii-adolescenti inca nedezvoltati vreascurile grele pentru foc. Drumul a fost tare greu pentru ei, dar padurea era mareata, misterioasa, nesfirsita si tare pasnica. Si deodata am descoperit cit de frumoasa era. Domnea o liniste adinca, doar frunzele uscate rascolite de pasii nostrii fosneau sub picioare. Excursia la padure i-a impresionat tare mult pe parintii mei si a devenit pentru ei una din putinele amintiri frumoase din Vendiceni.

Adio, Vendiceni, eu niciodata nu te voi uita...

Venise timpul sa ne desprindem de locul unde mi-au fost rapiti ani ai copilarii mele care ar fi trebuit sa fie cei mai fericiti, ani de scoala. Venise timpul sa ne desprindem de locul unde am avut parte de atatea lipsuri, de foame, de frig, de spaime, venise timpul sa ne desprindem de locul suferintelor noastre care au lasat urme adinci in psihicul nostru.

Incepusera sa circule sporadic niste nenorocite trenuri de persoane supraaglomerate, pline de lume cu boccele care, ca si noi, calatoreau catre o destinatie incerta. Speram sa ajungem la Cernauti, dar nu stiam ce vom gasi acolo din tot ce lasasem in urma cu niste ani inainte.

Un alt Cernauti...

Cernautiul pe care l-am gasit nu mai era acelasi pe care il stiam. Nici pomeneala sa recuperam cite ceva din ce am lasat in urma.

Am fost adapostiti la Gusta, o prietena a lui tata, o doamna mai virstnica, care a avut bunavointa sa ne primeasca in apartamentul ei. Gusta traia cu un catel pe care il tinea in patul ei si il hranea pe plapuma de matase. Am stat in aceeasi camera cu ea. Eu si cu Adela dormeam inghesuite pe o canapea ingusta.

Era o casa veche cu o veranda lunga dealungul casei, cu dusumele de scinduri care nu stateau fixe si amenintau sa se desprinda, cu ferestrele ce dadeau in curtea din spate. Vecinele noastre de apartament erau doua surori rusoaice. Pe una o chema Tamara si primeau vesnic vizitele unor soldati sovietici de era un dute-vino continuu cu bubuitul cizmelor vizitatorilor pe podelele verandei. Intr-o zi Ilona a venit acasa gafiind agitata. La intrebarea lui tata ce s-a intimplat Ilona a raspuns jenata ca a vazut pe coridor un soldat in pielea goala. Si a ramas la noi o vorba de pomina ca de unde a stiut Ilona ca acela era soldat ?!...

Orasul forfotea de lume fel de fel, de militari sovietici, de masini militare, de parca toate activitatile se desfasurau pe strazi. Intr-o zi am fost fugarita in jurul unui camion militar de un soldat SOVIETIC care striga dupa mine: Juda caput ! Suna tare familiar...Parca am mai auzit asta undeva...Si trebuia sa aud asta tocmai acuma, de la un soldat sovietic, dupa eliberare !

Razboiul golise magazinele de marfuri, nu prea se gaseau citesi-cele de care aveau nevoie oamenii. In schimb militarii sovietici care circulau cu fel de fel de misiuni intre Germania ocupata si partea rasariteana a tarii, a Ucrainei, aduceau fele de fel de marfuri confiscate sau pur si simplu luate cu forta de ocupant si vindute pe piata la negru. Si astfel tata s-a imprietenit cu un ofiter sovietic evreu caruia i-a cusut diverse haine din stofele pe care acesta le-a adus din Germania. Plata pentru lucru a fost facuta cu materialele pe care acesta le-a a dus din Germania: o parasuta din matase alba, o bucata de catifea neagra, o bucata de matase roz, batist subtire inflorat, ce nu mai vazusem de ani de zile in timpul deportarii noastre. Dintr-odata ne-am pomenit imbracate mai mult sau mai putin ca lumea, tata confectionindu-ne rochite, bluze, fuste care au constituit imbracamintea noastra de lux ani de zile dupa aceea.

M-am inscris la o scoala tehnica de textile. Limba de predare era ucraineana. Era o adunatura de adolescenti de toate neamurile, de toate culorile veniti la aceasta scoala nu cu scopul de asi asigura un viitor profesional, ci ca sa nu mai piarda inca un an scolar. Multe fete s-au perindat prin fata mea, nici una memorabila, nici o prietenie nu s-a legat.

Nu mi-au ramas amintiri speciale de la aceasta scoala, nu m-am ales cu cine-stie-ce-invataminte, doar ca anul scolar a trecut ca un virtej.

Repatrierea...

Intii se parea ca era doar unul din zvonurile lansate de IPA cu care eram demult obisnuiti. Dar intre timp lumea a inceput sa dea crezare, sa spere, sa se informeze si sa-si faca planuri. Lumea susotea – “me furt” – se pleaca. Era un zvon nemaipomenit ca s-ar putea ca autoritatile sovietice sa ne acorde dreptul sa plecam, sa ne repatriem in tara, in Romania.

Era o veste extraordinara. Si daca era adevarat, in sfirsit ne vom putea revedea cu restul familiei noastre despre care in toti acesti ani de razboi si de deportare nu am avut nici o veste si nu stiam cum au fost afectati de razboi si, bineinteles, nici ei nu stiau nimic despre soarta noastra, pe unde ne-au purtat vinturile razboiului, prin cite am trecut. Tot ce stiam despre fratii si surorile parintilor mei era ca traiau impreuna cu familiile lor in Transilvania, la Satu-Mare, Seini si la Baia-Mare.

Incepusem deja sa visez la momentul in care imi voi intalni pentru prima oara si-mi voi cunoaste verisoarele. Ce virsta or fi avind ? Or fi inceput sa mearga la scoala ? In ce clasa or fi ? Cea mai mica a lui Sroli si Shari probabil ca era inca de virsta gradinitei .

Catre tara...

Plecind de la Cernauti directia pentru noi era Satu-Mare, la familie. Trenul care ne-a transportat peste granita era un marfar. In ziua aceea tocmai implinisem 18 ani. In acelasi vagon cu noi calatorea si familia Alper, care nu intentiona sa se stabileasca la Satu-Mare si spera, ca in timp, sa obtina posibilitatea legala de a ajunge la Viena, de unde dl Alper era originar. Silvia, fiica lor, era de o seama cu mine si chiar acolo in tren ne-am in prietenit si in timp a devenit prietena mea cea mai buna, prietenie care a durat foarte multi ani.

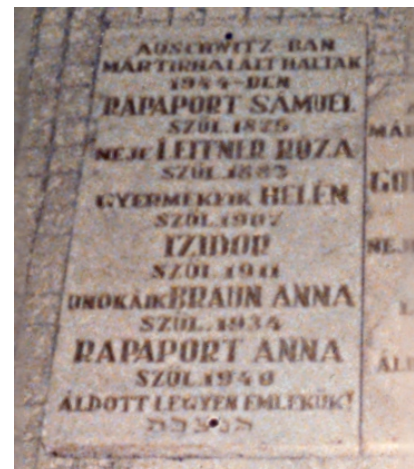
La Cernauti Ilona s-a reintalnit cu Karl, un fost coleg de la fabrica de confectii unde au lucrat amindoi. Karl a revenit si el la Cernauti dupa razboi, intors de pe undeva din rasaritul Rusiei unde au ajuns cei mai multi refugiatii si acum el se numea Chaim. Ilona si cu Chaim au hotarit sa se casatoreasca. Trecind granita catre Romania, ei au luat o cu totul alta directie decit noi. Intentia lor era de a emigra in Israel, unde au ajuns abia dupa o sedere de un an intr-un lagar de pe Cipru. In Israel, noul meu unchi a fost nevoit sa abandoneze meseria lui de croitor si a devenit muncitor la constructiile de sosele si apoi, mai tirziu, muncitor la o fabrica de mezeluri, iar Ilona a muncit citiva ani pe la casele oamenilor.

Alte drumuri, alte destine ale jidovului ratacitor.

Iar noi ?!...Ce ne astepta la Satu-Mare ?

Adevarul zguduitor !...

Satu-Mare, orasul bunicilor mei, al familiei mele din partea mamei mele ne-a primit cu cea mai groaznica veste. Nu am mai gasit pe nimeni in viata – bunici, matusi, unchi, verisoare – in afara de Iren, sora mezina a mamei mele, singura supravietuitoare in viata revenita cu sanatatea zdruncinata. La fel familia de la Baia Mare din partea tatalui meu – unchi, matusi, verisoara – nu mai exista in viata nimeni, nimeni, nimeni !...

Un adevar aproape ireal !..Solutia finala – greu de crezut si acceptat ca realitate !

Solutia finala a Germaniei naziste de exterminare a evreilor si-a intins tentaculele si a prins in ghiara ei si pe nevinovatele mele micute verisoare. Nu mi-a mai fost dat sa le cunosc, sa le gasesc in viata. Nici pe bunicii mei care credeau din tot sufletul intr-un dumnezeu mare, bun si milos...Unde era acest dumnezeu sa-i ocroteasca pe acesti bieti nevinovati ??? Cu ce erau ei vinovati fata de Germania lui Hitler ???

Footnotes

1) In ebraica **חדוה** inseamna “incapere” si este o scoala elementara traditionala care preda bazale judaismului si limba ebraica.

2) Important personaj militar comunist din ilegalitate

3) Armand Calinescu (4 iunie 1893 – 21 septembrie 1939) a fost un economist si politician roman, care a ocupat postul de prim ministru intre martie 1939 si pina la moartea sa. In mai, vazind rezultatul presiunii naziste asupra Austriei (Anschluss) Calinescu a decapitat Garda de Fier, ordonind arestarea conducatorilor ei, incepind cu Codreanu, precum si multi dintre membrii si simpatizanti (inclusiv Nae Ionescu si Mircea Eliade). Codreanu si alti conducatori (probabil vreo 300) au fost ucisi in puscarie, alti legionari au fost fortati sa semneze “declaratii de dezasociere”. Alti dintre conducatorii Garzii, inclusive Horia Sima, au fugit in diverse locuri din Germania.

Calinescu a fost asasinat la Bucuresti de catre membrii Garzii de Fier sub conducerea directa a lui Sima (exilat pe vremea aceea la Steglitz).

Garda de Fier este o miscare ultra nationalistă antisemita fascista si un partid politic in Romania in perioada dintre 1927 pina la inceputurile celui de al doilea razboi mondial. Grupul de asasini au dat buzna in cladirea Societatii de Radio inainte de sosirea fortelor politienesti, intrerupind emisiunea de radio si anuntind prin vocea lui Traian Popescu ca primul ministru a fost ucis.

4) In tara atmosfera antievreasca a devenit coplecitoare, chiar incendiara. Pe alocuri evreii erau baturi si ucisi, unii erau aruncati din trenuri, in special pe rutele moldovenesti. “Holocaustul in Romania sub guvernul lui Antonescu.” Autor Marcu Rozen.